

THE CHALK-WRITTEN ROUTE

Wstęp

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach ziemi chełmskiej został wytyczony w ramach „Planu rozwoju turystyki i współpracy międzyregionalnej powiatu chełmskiego i miasta Chełm” zrealizowanego w projekcie pt. „Współpraca międzyregionalna powiatu chełmskiego i miasta Chełm szansą rozwoju turystyki ziemi chełmskiej jako atrakcji wschodniej granicy Unii Europejskiej”.

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach ziemi chełmskiej łączy atrakcje turystyczne powiatu chełmskiego i miasta Chełm. Trasy wytyczono tak, aby turysta w ciągu trzech kolejnych dni (jedna trasa – odsłona na jeden dzień) poznał atrakcje turystyczne powiatu chełmskiego i Chełma. Początek i koniec każdej odsłony znajduje się w Chełmie, co umożliwia zaplanowanie kilkudniowego zwiedzania z każdorazowym powrotem do miejsca noclegu w mieście. Jeden dzień warto zarezerwować na zwiedzanie Chełma, miasta bogatego w tradycje historyczne i kulturalne. Turysta samodzielnie planuje kierunek podróżowania po ziemi chełmskiej. Szlak prowadzi drogami powiatowymi, wojewódzkimi, krajowymi oraz umożliwia pokonanie części trasy rowerem, konno lub kajakiem. Dłuższe odcinki można przebyć, korzystając z komunikacji miejskiej lub podmiejskiej.

Introduction

The Chalk-written Route – Around the Chełm Land Tourist Attractions was marked out within the confines of “The Plan of the Tourist and Interregional Cooperation Development of Chełm County and the City of Chełm” realised in the project “Interregional Cooperation of Chełm County and the City of Chełm as a Chance of the Chełm Land Development in Terms of Tourist Attraction on the European Union Eastern Border”.

The Chalk-written Route – Around the Chełm Land Tourist Attractions combines tourist attractions of both Chełm County and the city of Chełm. The routes have been marked out so that a tourist can know the attractions of Chełm County and the city of Chełm in three days (one route – one day opening). The beginning and the end of each opening starts in Chełm, which enables tourists to plan a few-day sightseeing and provides lodgings in the city. Do not forget to visit Chełm – a city full of historical and cultural traditions. A tourist plans the route direction around the Chełm Land on his/her own. The route runs through the county, voivodeship and home ways. It is also possible to cover some distance by bicycle, on horseback or by canoe. Longer distances can be covered by using local or suburban transport.

Chelm

Punktem centralnym Szlaku jest miasto Chelm należące do najstarszych osad współczesnej Lubelszczyzny. Chelm położony jest w wschodniej części województwa lubelskiego, geograficznie – na skraju Pagórów Chelmskich. Specyficznym ukształtowaną rzeźbą terenu łączą krajobraz nizinny z elementami wyżynnymi i charakterystycznymi wzgórzami kredowymi.

- Chelm – widok z dzwonnicy
- Chelm – a view from the belfry

fot. K. Dromlewski

Pierwsze ślady obecności ludzi na tym terenie pochodzą z późnego paleolitu (10 tys. lat p.n.e.). Wzmianki o grodzie chelmskim można odnaleźć już w kronice Jana Długosza, zaś pierwsze informacje źródłowe o Chelmie pochodzą z wieku XIII.

Na początku XX wieku miasto liczyło 20 tys. mieszkańców. W okresie międzywojennym było ważnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym i oświatowym. II wojna światowa przyniosła zniszczenia i zagładę ludności żydowskiej, stanowiącej do 1939 roku niemal połowę mieszkańców miasta. W okresie okupacji w Chelmie funkcjonował obóz jeniecki – Stalag 319. Zginęło w nim około 80 tysięcy żołnierzy rosyjskich, włoskich i innych narodowości.

Obecnie w Chelmie mieszka około 70 tys. osób na obszarze 35,28 km². Miasto leży nad niewielką rzeką Uherką, na południowy wschód od Lublina, w odległości 25 km od granicy z Ukrainą (29 km od przejścia granicznego w Dorohusku, 72 km od przejścia granicznego

Chelm

The central point of the route is the city of Chelm, the oldest settlement of the contemporary Lublin Land. It is situated in the eastern part of Lublin Voivodeship, geographically – on the edge of Pagóry Chelmskie. The specifically shaped features of the land combine low-lying landscape with upland elements and typical chalk hills. The first traces proving human existence in this area date back to the late Paleolithic (10 thousand years B.C.). The first reference about the city of Chelm can be found in Jan Długosza's chronicles, while the first source materials about Chelm come from the 13th century.

At the beginning of the 20th century the city was inhabited by 20 thousand people. In the interwar period, it was a significant administration, economical and educational centre. The Second World War caused destruction and extermination of the Jewish people, who made almost half of the city's residents up to 1939. During the Nazi occupation a POW camp, Stalag 319, was established in Chelm. About 80 thousand Russian, Italian and other nationality soldiers died here.

Today app. 70 thousand residents are living in Chelm which covers the area of 35.28 km². The city lies on a small river – the Uherka, south-east from Lublin, 25 km from the Ukraine border (29 km from the border crossing in Dorohusk, 72 km from the border crossing in Zosin

- Chelm – budynek byłej dyrekcji PKP
- Chelm – a building of the former Head Office of the Polish State Railways

fot. K. Dromlewski

- Widok na Chełm
- View of Chełm

fot. K. Dromlewski

w Zosinie oraz 92 km od przejścia granicznego w Hrebennem). Chełm jest ważnym węzłem komunikacyjnym, przebiega tędy międzynarodowy szlak komunikacyjny: Paryż-Berlin-Warszawa-Chełm-Kijów, łączący najkrótszą trasą Europę Zachodnią z Ukrainą. Jako miasto przygraniczne Chełm pełni rolę centrum przemysłowo-usługowo-tranzytowego.

Duża liczba parkingów w Chełmie jest bezpłatna i znajduje się w niedalekiej odległości od centrum miasta, którego część jest wyłączona z ruchu drogowego, tworząc tzw. deptak (część ulicy Lwowskiej i plac dr. Edwarda Łuczowskiego).

W mieście jest dużo zabytków i atrakcji turystycznych. Ich zwiedzanie można rozpocząć od tarasu widokowego na dzwonnicy, obok Bazyliki NNMP (Góra Zamkowa). Dzwonnica, z której rozciąga się wspaniały widok na cały Chełm, wybudowana została w 1878 r. Na parterze budowli znajduje się Mauzoleum Ofiar Terroru Hitlerowskiego i Staliniowskiego. W dzwonnicy umieszczono trzy dzwony o imionach: Maria, Stanisław i Julian. Wejście na wieżę (wys. ok. 45 m), jest płatne. Uwaga: wrażliwi turyści powinni unikać wchodzenia na taras widokowy w okolicach godziny 12:00, kiedy biją dzwony na Anioł Pański.

and 92 km from the border crossing in Hrebenne). Chełm is an important transport centre; here runs an international transport route: Paris-Berlin-Warsaw-Chełm-Kiev, joining Western Europe with Ukraine in the shortest way. Being a frontier city, Chełm plays a role of the industrial-trade-transit centre.

A large number of car parks are free of charge and can be found very near the city centre, some part of which is excluded from the traffic, making a promenade (a little of Lwowska Street and Dr. Edward Łuczowski's Square).

In the city there are a lot of historical places and tourist attractions. To visit them, we can start from the view terrace on the bell tower, nearby the Basilica of the Birth of Virgin Mary (Góra Zamkowa). The bell tower, from which a beautiful view over Chełm spreads out, was built in 1878. The ground floor houses a Mausoleum of the Nazi and Stalin's terror victims. Three bells named Maria, Stanisław and Julian are situated in the tower. The entrance to the tower (app. 45 m high) is worth paying attention to: more sensitive tourist should avoid entering the terrace around noon, which is the time of Angelus bell.

- Na Górcie Chełmskiej
- On Chełm Hill

fot. K. Dromlewski

Góra Zamkowa, w przeszłości zwana Górką Katedralną, Starościńską, Górą Soborową. To centralny punkt miasta, mieszkańcom Chełma znany jako „Górka”. Znajduje się tu: Bazylika pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, Brama Uściługska, pałac biskupów unickich, klasztor Bazylianów, budynek Chełmskiego Prawosławnego Bractwa Bogarodzicy oraz rozległy park.

Grodzisko „Wysoka Górka” to wzniesienie kryjące pozostałości monumentalnego zamku księcia Daniela Romanowicza oraz, prawdopodobnie, ślady wczesnośredniowiecznego grodu Łędzian, związanego z Grodami Czerwieńskimi. Łagodne podejście pomiędzy kasztanowcami prowadzi na wzniesienie, na szczycie którego, spod krzyża, rozpościera się przepiękny widok na miasto. Widoczny na Wysokiej Górze kopiec kryje pozostałości cerkiewki pw. św. Cyryla i Metodego z drugiej połowy XIX w.

Bazylika pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wzniesiona została w latach 1735–1756, według projektu Pawła Fontany. Bazylika jest miejscem kultu cudownego obrazu Matki Boskiej Chełmskiej koronowanego w katedrze 15 września 1765 r. Kopia ob-

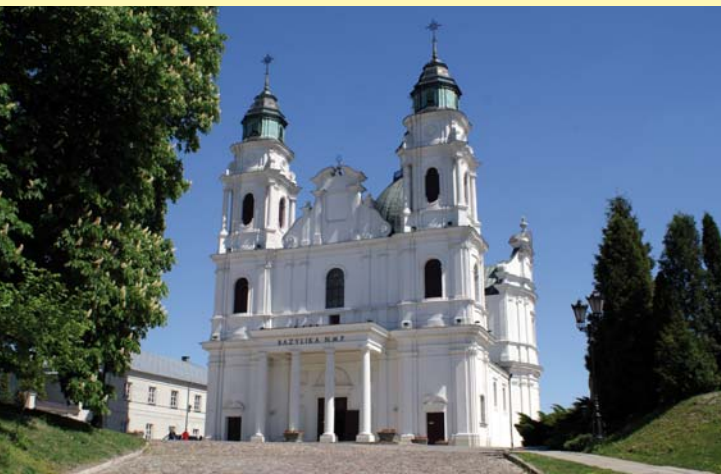
- Chełm – plac Łuczkowskiego
- Chełm – the Łuczkowski Square

foto: K. Dromlewski

Góra Zamkowa, formerly named Górka Katedralna, Starościńska, Góra Soborowa. This is the central point of the city. The Chełm residents call it just „Górka” (a small hill). The following places of interest can be found here: The Basilica of the Birth of Virgin Mary, Uściługska Gate, The Palace of Uniate Bishops, Basilian Monastery, a building of the Chełm Mother of God’s Brotherhood Orthodox Church and a large park.

The Stronghold „Wysoka Górka” is a hill covering the remnants of a monumental castle belonging to Earl Daniel of Galicia and, probably, traces of the Łędzian stronghold, dating back to the early Middle Ages and connected with Red Ruthenia. A mild climb amidst chestnut trees is leading to the hill, on the top of which, from the cross, there spreads a beautiful view over the city. The mound, seen on Wysoka Górka, has preserved the remnants of the Saints Cyril and Methodius small Orthodox Church from the mid-19th century.

Basilica of the Birth of the Virgin Mary was erected in the years 1735-1756 by Paweł Fontana’s project. The Basilica is a place of worship of the miraculous painting of Our Lady of Chełm that was crowned in the Cathedral on 15 September 1765. Its copy, found at

- Bazylika pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny
- Basilica of the Birth of the Blessed Virgin Mary

foto: Ł. Semeniuk

razu znajdująca się obecnie w bazylice, wykonana przez chełmskiego malarza Władysława Ukleję, została koronowana w 1946 r. przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego. Tytuł bazyliki mniejszej został nadany w 1988 r. przez Jana Pawła II.

Budowla zachowała wiele pierwotnych walorów architektonicznych: wzniesiona na planie krzyża łacińskiego, trójnawowa, z transeptem i dwiema kwadratowymi wieżami od frontu. Od wschodu znajduje się zamknięte półkole prezbiterium z dwiema zakrytymi po bokach. Fasada główna trójdzielna, dwukondygnacyjna, podzielona gzymsami. Przed częścią środkową fasady – czterokolumnowy portyk z balustradą. W oknach znajdują się współczesne witraże.

Wśród wyposażenia można obejrzeć dwa obrazy Franciszka Smuglewicza „Ukrzyżowanie” i „Święty Onufry”, dwie barokowe figury św. Wojciecha oraz św. Stanisława, srebrne antepedium późnobarokowe ze sceną hołdu składanego Matce Boskiej Chełmskiej przez króla Jana Kazimierza i rycerstwo polskie po bitwie pod Beresteczkiem w 1651 r.

- Bazylika pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny
- Basilica of the Birth of the Blessed Virgin Mary

fot. K. Dromlewski

fot. K. Dromlewski

- Chełm – dzwonnica
- Chełm – a belfry

present in the Basilica and painted by the Chełm artist Władysław Ukleja, was crowned in 1946 by Stefan Wyszyński, the Bishop of Lublin at that time. In 1988, John Paul II conferred a title of minor basilica on it.

The building has preserved many original architectural values: erected on the plan of the Latin cross, three-aisle, with transept and two square towers from the front. A closed semicircular presbytery

Po wyjściu z bazyliki warto przespacerować się jesionową aleją rosnącą naprzeciw głównego wejścia. W okręgu bocznych alei usytuowano stacje Drogi Krzyżowej. Rzeźby z brązowych odlewów wykonane według projektu Jacka Kicińskiego z Siemianowic Śląskich, umieszczone na kamiennych podstawach, są imponujące.

Pałac biskupów unickich pochodzi z początku XVIII w., ma kształt nieregularnego półkolistego kompleksu połączonych budowli (efekt rozbudowywania), odrębnie zadaszonych. Pałac był siedzibą biskupów grekokatolickich, następnie prawosławnych. Znajdowała się tu rezydencja jezuitów i plebania. Obiekt wykorzystywany był jako mieszkania dla księży, kancelaria parafialna i siedziba siostr zakonnych (Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Misjonarek). Obecnie pałac nie jest użytkowany.

Klasztor Bazylianów wzniesiono w latach 1640–1649. Bazylianie założyli tu w 1639 r. gimnazjum bazylikańskie, pierwszą szkołę średnią w mieście. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, murowany, rozplanowany na rzucie prostokąta, z przybudówką od strony zachodniej. Usytuowany na północ od bazyliki, z frontem skierowanym na południe. Wejście zachodnie z gankiem na filarach wychodzi na Ogród Różańcowy. Obecnie budynek przeznaczony jest na potrzeby parafii pw. NNMP.

Brama Uściługska została wzniesiona w 1616 r. jako jeden z elementów systemu obronnego zamku chełmskiego. Została przebudowana w połowie XVIII w. i wówczas nadano jej efektowny wystrój barokowy. Rozplanowana na rzucie prostokątnym, o sklepieniu kolebkowo-krzyżowym z gurtami, pokryta dwuspadowym dachem. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, z przejazdem w przyziemiu, wybrukowanym kamieniami. Druga kondygnacja składa się z jednego pomieszczenia, do którego prowadzą kręte schody, umieszczone w podcieniu wozowni i prostokątny otwór drzwiowy. Na elewacji frontowej i tylnej umieszczono szereg ozdobnych elementów: półkoliste zwieńczenia arkadowych otworów przejazdowych, pilastry toskańskie, półkoliste nisze, zadaszne profilowane gzymsy.

Kościół parafialny pw. Rozesłania św. Apostołów wybudowano w latach 1753–1763, według projektu Pawła Fontany.

- Z Bramy Uściługskiej
- From the Uściługska Gate

fol. K. Dromlewski

with two vestries is situated from the east side. The main facade is triple, two-storey, partitioned by cornices. A four-column portico with a balustrade is located in front of the middle facade. The windows have modern stained glass.

Among the accessories inside, we can see two paintings by Franciszek Smuglewicz: Crucifixion and Saint Onuphrius, two Baroque figures of St Adalbert and St Stanisław, a silver antependium of late Baroque presenting a scene of homage that the king Jan Kazimierz and the Polish knighthood paid to Our Mother of Chełm after the battle of Beresteczko in 1651.

After visiting the basilica, it is worth walking along the ash boulevard opposite the main entrance. The stations of the Way of the Cross are situated in the circle of the side alleys. The carvings made of brown casting by the project of Jacek Kiciński from Siemianowice Śląskie and placed on stone foundations are really imposing.

The Palace of Uniate Bishops dates from the early 18th century, making a complex of connected and differently roofed buildings (the effect of extension) of irregular semicircular shape. The Palace once was a seat of Greek Catholic and Orthodox Church bishops. It was also a residence of Jesuits and a parsonage. Besides, the building was used as a place of living for priests, a parish office

Kościół jest utrzymany w stylu późnego baroku i należy do świątyni typu centralnie wydłużonego. Nawa otoczona jest systemem kaplic, połączonych przejściami, tworzących pozorne nawy boczne. Od frontu bryłę uzupełniają dwie ustawione skośnie wieże. Wnętrze kościoła posiada bogate wyposażenie rokokowe, polichromie wykonane przez Józefa Mayera około 1758 r. i rzeźby Doktorów Kościoła: św. Grzegorza, św. Leona Wielkiego, św. Augustyna i św. Ambrożego wykonane przez Michała Filewicza w latach 1774–1781. W ołtarzu głównym znajduje się siedemnastowieczny krzyż, przesłaniany obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Wyposażenie uzupełniają osiemnastowieczne konfesjonały, ławki i komody w zakrystiach. Na dziedzińcu, przed kościołem, ustawione są dwie późnobarokowe figury z rzeźbami Matki Boskiej Łaskawej i św. Józefa Kalasantego. Do kościoła przylegają budynki kolegium pijarskiego – obecnie mieści się tam plebania i muzeum. Kościół mieści się w centrum miasta przy ulicy Lubelskiej 55. Wejście także od deptaka na ul. Lwowskiej.

- Kościół parafialny pw. Rozesłania św. Apostołów
- The Sending of St. Apostles Parish Church

fot. K. Dromlewski

and a seat of Missionary Benedictine Sisters. At present the Palace is not being used.

Basilian Monastery was erected in the years 1640-1649. In 1639, Basilian monks established here a Basilian middle school, the first school of this type in the city. The Monastery is a two-storey, brick building of rectangular projection, extended from the west. It is situated north of the basilica, with the front towards the south. The western entrance with a veranda on pillars faces the Rosary Garden. Today the building is designed for the needs of the Blessed Virgin Mary Parish Church.

Uściługka Gate was erected in 1616 as one of the defensive elements of the Chełm castle. It was redesigned into a glamorous Baroque decor style in the mid-18th century. The Gate is of rectangle-shape projection and cross-barrel vault with buttresses, and is covered with a pitched roof. It is a two-storey stone-paved structure with a drive on the ground floor. The other floor is composed of one room, which can be entered by winding steps situated in the coach house arcade and by a rectangular door opening. The front and back elevations have been decorated with the following elements: semicircular tops of arcade drive openings, Tuscanian pilasters, semicircular niches, roof-covered molded cornices.

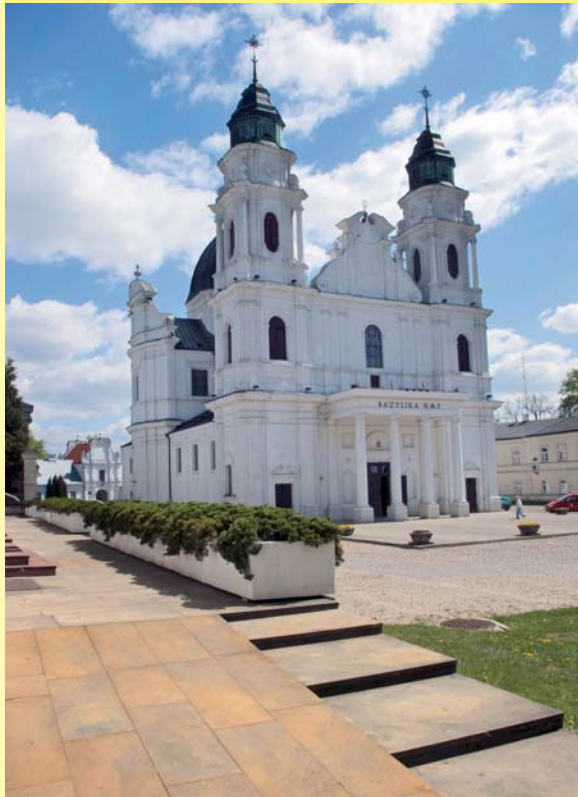
The Sending of St Apostles Parish Church was built between the years 1753-1763 by Paweł Fontana's project. The late Baroque-style church belongs to centrally elongated temples. The nave is surrounded by a system of chapels connected with passages, making apparent aisles. Two towers situated on a slant complete the structure from the front. The church has got a rich Rococo interior, polychrome by Józef Mayer made in about 1758 and sculptures of the Doctors of the Church: St. Gregory, St. Augustine, St. Leo the Great and St. Ambrose made by Michał Filewicz in the years 1774-1781. The main altar contains a seventeenth-century cross shut out by the picture of Our Mother of Perpetual Help. The interior is completed by the 18th century confessionals, pews and commodes in the vestry. In the churchyard are situated two late Baroque sculptures of Mother of Grace and St. Joseph Calasanctius. Two buildings of the former Piarist college adjoin the church. Today they house a parsonage and a museum.

Kościół pw. Andrzeja Apostoła i klasztor oo. reformatorów wybudowano w 1750 r. według projektu Pawła Fontany. Jest to budowla barokowa, z jedną nawą i wydłużonym prezbiterium. Faszada posiada wysoki cokół. Dachu dwuspadowe, nad nawą zwieńczone wieżyczką na sygnaturkę z latarnią i barokowym hełmem. W głównym ołtarzu znajduje się obraz Matki Boskiej Leżajskiej, a w bocznych – św. Andrzeja i św. Antoniego. Zachowały się także obrazy Męki Pańskiej z XIX wieku. Na frontowej ścianie malowidła przedstawiające św. Franciszka z Asyżu, św. Andrzeja Apostoła i św. Antoniego Padewskiego. Pod kościołem znajdują się krypty grobowe. Do kościoła przylega budynek klasztorny, tworząc wraz z nim zamknięty czworobok z wirydarzem wewnątrz. Obecnie budynek klasztorny, rozbudowany w drugiej połowie XIX w., zajmowany jest przez szkoły: Zespół Szkół Zawodowych nr 4 i Szkołę Podstawową nr 10 – wejście od strony ul. Reformackiej 13 (centrum miasta). Kościół pw. Andrzeja Apostoła i klasztor oo. refor-

- Bazylika NMP w Chełmie
- Basilica of the Blessed Virgin Mary in Chełm

fot. Ł. Semeniuk

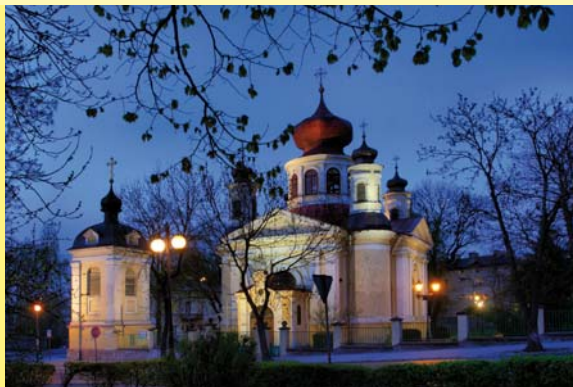

The church is situated in 55 Lubelska Street. It is also possible to enter it from the promenade in Lwowska Street.

St. Andrew the Apostle's Church and the monastery of Observant Franciscans were built in 1750 by Paweł Fontana's project. This is a Baroque building with one nave and elongated presbytery. The facade has got a high pedestal. Pitched roofs, crowned with a little tower for a bell with a lantern and a Baroque cupola over the nave. In the main altar there is a picture of Our Lady of Leżajsk, and in side altars are situated the pictures of St. Andrew and St. Anthony. The pictures of the Passion from the 19th c. have survived till the present day. The paintings presenting St. Francis of Assisi, St. Andrew the Apostle and St. Anthony of Padua are placed on the front wall. Under the church are found tomb crypts. The cloister adjoins the church, making a closed tetragon with a yard inside. Today the cloister, extended in the mid-19th century, is occupied by schools: Vocational School Complex No 4 and Elementary School No 10 – the entry from 13 Reformacka Street (the city centre). The church and the monastery are situated nearby the bus station. The area belonging to the church and surrounded with a long wall adjoins the bus stop in Armii Krajowej Avenue.

St. Nicholas Chapel and a Uniate Seminary – a brick chapel was erected in the mid-18th century alike the seminary. It is a Baroque triple building, with a square nave closed with a presbytery and a separate place for women in the front. The structure is crowned with an octahedral little tower with stairs near the south-east corner of the nave. From 1759 it was a seminary chapel. In the late 70s of the 20th century, the building became a museum. Today it is used as an exhibition and concert hall functioning within the Art Division of the Wiktor Ambroziewicz Chełm Land Museum. The Uniate Seminary is composed of three buildings erected on the turn of the 18th century. At present it is used by the Jadwiga Młodowska Secondary School No IV (main entrance from I Pułk Szwoleżerów Street).

St. John the Evangelist Orthodox Church was built in 1848-1852, in classical Greek-cross style, with four round little towers. There is a square porch in the front. The structure is crowned with a cylindrical-drum shaped lantern covered with an onion-shaped

- Cerkiew w Chełmie
- The Orthodox church in Chełm

fol. K. Dromlewski

matów położone są w pobliżu dworca PKS. Tereny należące do świątyni, otoczone długim murem, przylegają do przystanku busów przy Alei Armii Krajowej.

Kaplica pw. św. Mikołaja i Seminarium Duchowne Unickie – murowana świątynia została wzniesiona w połowie XVIII w. i powstała równocześnie z budową seminarium. Jest budowlą barokową, trójdziałną, z nawą na planie kwadratu, zwieńczoną prezbiterium i tzw. babińcem od frontu. Bryła opatrzona ośmioboczną wieżyczką schodową przy południowo-wschodnim narożniku nawy. Od 1759 r. świątynia pełniła funkcję kaplicy seminaryjnej. Pod koniec lat 70. XX w. kaplicę przekazano na cele muzealne. Budynek jest wykorzystywany jako sala wystawowa oraz miejsce organizacji koncertów. Obecnie funkcjonuje w ramach Działu Sztuki Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza. Seminarium unickie składa się z trzech budynków, wzniesionych na przełomie XVIII i XIX w. Obecnie budynek zajmuje IV Liceum Ogólnokształcące im. Jadwigi Młodowskiej (wejście główne od strony ul. I Pułku Szwoleżerów).

Cerkiew parafialna prawosławna pw. św. Jana Teologa została wybudowana w latach 1848–1852, w stylu klasycystycznym, na planie krzyża greckiego, z czterema okrągłymi wieżyczkami. Od frontu znajduje się kwadratowa kruchta. Bryła zwieńczona latarnią w for-

cupola. The side towers are crowned in the same way. A personage and a two-storey belfry on the square plan are found near the church. The belfry is covered with a dome-shaped hipped roof crowned with a slim lantern with an onion-shaped cupola. The Orthodox Church complex has been protected since 1967.

The church is situated in the city centre, 300 m from the bus station, in 1 Sienkiewicza Street.

Chełm Chalk Tunnels are a historical chalk mine, exceptional in the Polish and European scale. During hundreds of years huge pits, which could be entered into from burghers' cellars, were created under the old town buildings of Chełm. In the 17th and 18th centuries, which were the period of the greatest development of mining, almost all owners of the houses in the city centre were boring corridors from their properties. In this way there were created irregular rows of drifts on

- Bazylika NMP w Chełmie
- Basilica of the Blessed Virgin Mary in Chełm

fol. K. Dromlewski

SZLAK KREDĄ PISANY

mie walcowatego bębna, przykrytego cebulastym hełmem. Podobnie zwieńczone wieżyczki boczne. Obok cerkwi znajduje się plebania oraz dwukondygnacyjna dzwonnica wzniesiona na rzucie kwadratu. Budynek dzwonnicy przykryty kopulastym, czteropłociowym dachem, zwieńczonym szczupłą latarnią z cebulastym hełmem. Zespół cerkiewny został objęty ochroną w 1967 r.

Cerkiew położona jest w centrum miasta, 300 m od dworca PKS, przy ul. Sienkiewicza 1.

Chełmskie Podziemia Kredowe to zabytkowa kopalnia kredy, wyjątkowy obiekt w skali Polski i Europy. W ciągu setek lat pod starożytną zabudową Chełma powstały olbrzymie wyrobiska, do których prowadziły wejścia z mieszczkańskich piwnic. W XVII i XVIII w., w okresie największego rozwoju działalności wydobywczej, niemal wszyscy

- Bielawin – Wieża obronna
- Bielawin – Watchtower

foto. K. Dromlewski

- Chełmskie podziemia
- Chełm's underground chalk tunnels

foto. K. Dromlewski

four levels, ranging from 20 km to 40 km in total. In some places there were found large rooms named chambers. The mining was stopped in the 19th century, when hollow corridors began to be dangerous for the safety of the houses. The present tourist route assumed its final shape not until 1985. It runs through three underground complexes of tunnels near the Sending of St. Apostles Parish Church, under the old town market square and under Przechodnia Street. A lit route, situated a few dozen km deep, is about 2 km long.

It is a great attraction for tourists to meet a legendary ghost Bieluch who lives in chalk tunnels and protects them from bad people. In 1995, the tunnels entered into a register of archaeological monuments as a monument of the past mining. The entrance to the tunnels is located in 55 Lubelska Street (the city centre).

Chełm Chalk Tunnels

22-100 Chełm, 55 Lubelska St., tel. 82 565 25 30

www.podziemiakredowe.pl

Located: 300 m from the bus station.

Visiting hours:

individual tourists – time of entry 11:00, 13:00, 16:00.

Organised groups (20-25 people) – negotiable 3 days before visiting.

właściciele domów w centrum miasta drążyli korytarze ze swoich posesji. Powstały w ten sposób nieregularne ciągi chodników na czterech poziomach, liczące według szacunków od 20 do 40 km. W niektórych miejscach powstały obszerne sale, zwane komorami. Działalność wydobywczą zaprzestano w XIX w., kiedy wydrążone chodniki zaczęły zagrażać bezpieczeństwu domów. Obecna trasa turystyczna ostateczny kształt uzyskała dopiero w roku 1985. Biegnie przez trzy podziemne kompleksy korytarzy w rejonie kościoła pw. Rozesłania św. Apostołów, pod rynkiem staromiejskim i pod ulicą Przechodnią. Oświetlona trasa, położona na głębokości kilkudziesięciu metrów, liczy około 2 km. Atrakcją dla turystów jest spotkanie z legendarnym duchem Bieluchem, zamieszkującym kredowe korytarze i strzegącym ich przed złymi ludźmi. W 1995 r. podziemia zostały wpisane do rejestru zabytków archeologicznych jako zabytek dawnego górnictwa. Wejście do podziemi znajduje się przy ul. Lubelskiej 55 (centrum miasta).

Chełmskie Podziemia Kredowe

22-100 Chełm, ul. Lubelska 55, tel. 82 565 25 30

www.podziemiakredowe.pl

Położenie: 300 m od dworca autobusowego.

Godziny zwiedzania:

turyści indywidualni – godziny wejść 11:00, 13:00, 16:00.

Zorganizowane grupy (20-25 osób) – do uzgodnienia na 3 dni przed imprezą.

Wieża obronna Chełm-Bielawin to pozostałości wieży z przełomu XIII i XIV w. Obiekt powstał na planie kwadratu o wymiarach 12,40 x 11,80 m i posiadał wysokość 21 m. Prawdopodobnie składał się z pięciu kondygnacji. Był zbudowany z kamieni wapiennych, o nieregularnych kształtach. Grubość ścian dochodziła do 1,60 m. Do 1944 r. zachowana była północna ściana wieży. Obecnie pozostałości budynku sięgają nieco powyżej partii fundamentowych do 2,70 m.

Przez miasto przebiegają trzy lokalne szlaki rowerowe: „Południowe panoramy Chełma”, „Leśne Ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego” i „Uroki Sobowickie”. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze wyznaczyło przebiegające tędy szlaki: zielony „Szlak Rezerwatów Przyrody” i niebieski „Szlak Bagien i Moczarów”. Przez Chełm prowadzą

- Kopalnia kredy w Chełmie
- A chalk mine in Chełm

fol. Ł. Semeniuk

Chełm-Bielawin Stronghold is a remnant of the tower from the turn of the 13th and 14th centuries. The structure was built on the square plan of 12.40 x 1.80 m and was 21 m high. Probably it consisted of five storeys and was built of irregularly shaped lime stones. The walls were 1.60 m thick. The northern part of the tower survived until 1944. Today the remnants are somewhat higher than the foundation part, up to 2.70 m.

Three local bicycle routes are running through the city: „Southern Panoramas of Chełm”, „Backwoods of the Chełm Landscape Park” and „Sobowickie Attractions”. The Polish Tourist Country-Lovers’ Association marked out the following routes: the Nature Reserve Green Route and the Bog and Marsh Blue Route. There are also other routes of cultural heritage¹: the Historical Route, the Intercultural Route, the Jewish Culture Memento Route, the Orthodox Church Route, the Country and Town Culture Route, the Sacral Architecture Route.

¹ The routes were marked out within the Program-Spatial Conception of Tourist and Recreation Development in Lublin Voivodeship, Lublin 2007.

także szlaki dziedzictwa kulturowego¹: „Szlak Historyczny”, „Szlak Przenikania Kultur”, „Szlak Pamiątek Kultury Żydowskiej”, „Szlak Cerkiewny”, „Szlak Kultury Wsi i Miasteczek”, „Szlak Architektury Sakralnej”.

Turyści odwiedzający miasto mogą skorzystać z infrastruktury sportowej. W okresie od 15 czerwca do 1 września do dyspozycji turystów jest pływalnia otwarta MOSiR oraz kąpielisko „Glinianki”. W okresie zimowym – lodowisko (położone przy ul. Henryka Sienkiewicza 22) oraz wyciąg narciarski „Kumowa Dolina”. Przez cały rok można korzystać, po wcześniejszym uzgodnieniu godzin, z krytych pływalni przy I Liceum Ogólnokształcącym oraz Szkole Podstawowej nr 8.

Pływalnia kryta całoroczna

przy I LO w Chełmie, ul. Czarnieckiego 8, tel. 82 565 38 84

Pływalnia kryta całoroczna

przy SP nr 8 w Chełmie, ul. Połaniecka 10, tel. 82 563 73 11

Basen otwarty Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji

w Chełmie, ul. Przemysłowa 18, tel. 82 563 21 81 (przed sezonem)

tel. 82 563 00 03

Kąpielisko „Glinianki”, ul. Ceramiczna 41b

W Chełmie znajduje się Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza. www.mzch.pl

Muzeum mieści się w czterech budynkach:

- przy ul. Lubelskiej 55,
- przy ul. Lubelskiej 56A,
- przy ul. Lubelskiej 57,
- przy ul. Św. Mikołaja 4.

Muzeum proponuje zwiedzającym stałe wystawy:

- *Chełmska bezpieka i jej ofiary* (ul. Reformacka 27)

Ekspozycja zorganizowana w piwnicach-celach budynku, w którym od połowy 1945 do 1956 r. mieścił się Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, gdzie więzieni byli żołnierze Armii Krajowej, Zrzeszenia Wolność i Niepodległość, Batalionów Chłopskich, Narodowych Sił Zbrojnych i innych organizacji niepodległościowego podziemia.

Zwiedzanie możliwe po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym: 82 565 26 93.

¹ Szlaki zostały wyznaczone w koncepcji Programowo-Przestrzennej Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim, Lublin 2007.

Tourists visiting the city may use the sports infrastructure. The outdoor swimming pool belonging to the Urban Centre of Sport and Recreation and the „Glinianki” swimming pool are open for tourists from 15 June to 1 September. In the wintertime are available a skating rink (situated at 22 Henryka Sienkiewicza St.) and a ski lift „Kumowa Valley”. Tourists may use the indoor swimming pools in Secondary School No 1 and Elementary School No 8 all the year long, after the earlier arrangement of the time.

Year-long indoor swimming pool

in Secondary School No 1 in Chełm, 8 Czarnieckiego St., tel. 82 565 38 84

Year-long indoor swimming pool

in Elementary School No 8 in Chełm, 10 Połaniecka St., tel. 82 563 73 11

Outdoor swimming pool of the Urban Centre of Sport and Recreation in Chełm

18 Przemysłowa St., tel. 82 563 21 81 (before the season),

tel. 82 563 00 03

Swimming pool „Glinianki”

41b Ceramiczna St.

The Wiktor Ambroziewicz Chełm Land Museum – www.mzch.pl is situated in the four buildings:

- in 55 Lubelska St.,
- in 56A Lubelska St.,
- in 57 Lubelska St.,
- in 4 Św. Mikołaja St.

The museum offers the following permanent exhibitions:

- *Chełm Security Service and its Victims* (27 Reformacka St.)

The exposition has been organised in the basement-cells of the building where the Security Service had its seat from the mid 1945 to 1956 and where the soldiers of Home Army, Freedom and Independence Association, Peasant Squads, National Armed Forces and other underground independent organisations were kept prisoners.

Visiting is possible after the earlier telephone arrangement: 82 565 26 93.

- *A History of Chełm and its Region* (57 Lubelska St.)

The exhibition presents the history of the city from its German-based law foundation (14 January 1392) up till 1944.

- *Dzieje Chełma i regionu* (ul. Lubelska 57)

Wystawa prezentuje historię miasta od czasów lokacji na prawie niemieckim (14 stycznia 1392 r.) po rok 1944.

- *Skarby przyrody* (ul. Lubelska 57)

Wystawa ze zbiorów Muzeum Ziemi Chełmskiej im. W. Ambroziewicza

- *Treasures of Nature* (57 Lubelska St.)

The exhibition, opened on 26 March 2010, belongs to the collection of the Wiktor Ambroziewicz Chełm Land Museum. It presents the nature of Eastern Lublin Land in the past and today and includes the exhibits from the following fields: geology, paleontology, botany and zoology.

- Górka Chełmska
- Chełm Hill

foto. K. Dromlewski

w Chełmie, otwarta 26 marca 2010 r. Prezentuje dawną i współczesną przyrodę Lubelszczyzny wschodniej. Obejmuje eksponaty z zakresu: geologii, paleontologii, botaniki i zoologii. Wiele z nich to prawdziwe rzadkości zasługujące na miano „osobliwości przyrodniczych”.

- *Tradycje kolejowe Chełma – Dworzec Główny PKP w Chełmie* (ul. Kolejowa 89)

Wystawa fotograficzna zorganizowana z okazji 120-lecia kształcenia kolejowego w Chełmie, otwarta 23 listopada 2009 r. Prezentacja budynków dworca kolejowego od drugiej połowy XIX w. do współczesności oraz założenia urbanistycznego osiedla kolei państwowych, którego budowę rozpoczęto w 1928 r.

- *Powrót do przeszłości – Dzieje tradycyjnej kultury regionu chełmskiego* (ul. Lubelska 56A)

Wystawa pozwala prześledzić i poznać dzieje tradycyjnej kultury regionu chełmskiego. Eksponowane zabytki archeologiczne i etnograficzne pogrupowano tematycznie: zbieractwo, myślistwo i rybołówstwo; uprawa roli; garncarstwo; przetwórstwo żywności; tkactwo; strój i ozdoby stroju; sztuka ludowa; wnętrza domów.

- *Sztuka socrealizmu* (ul. Lubelska 56A)

Wystawa prezentuje obrazy i rzeźby, które stanowią część kolekcji Muzeum Zamoyskich w Kozłówce oraz eksponaty ze zbiorów Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza. Są to m.in.: portrety przywódców komunistycznych, reprezentacyjne portrety „twórców historii Polski”, wizerunki przodowników pracy oraz obrazy ukazujące pracę robotników i chłopów.

Many of them are really very rare species, deserving the name of „natural peculiarities”.

- *Railway Traditions of Chełm – the Central Railway Station in Chełm* (89 Kolejowa St.)

A photo exhibition, opened on 23 November, was organised to commemorate the 120 anniversary of railway education in Chełm. The exhibition presents the buildings of the railway station from the mid-19th century up till now and up to the time when a railway housing estate, the building of which started in 1928, was established.

- *Return to the Past – a History of Traditional Culture of the Chełm Region* (56A Lubelska St.)

The exhibition enables visitors to follow and know the history of the Chełm region traditional culture. The archeological and ethnographic exhibits have been grouped in a thematic order: gathering, hunting and fishing; agriculture; pottery; food processing; weaving; costumes and their decorations; folk art; house interiors.

- *Socialist Realism Art* (56A Lubelska St.)

The exhibition is presenting pictures and sculptures, being a part of the Zamoyski Museum collection in Kozłówka, as well as the exhibits from the collection of the Wiktor Ambroziewicz Chełm Land Museum. They include: portraits of communist leaders, representative portraits of „the creators of the Polish history”, pictures of shock workers and the pictures showing the labour of workmen and peasants.

Baza noclegowa

Hotel „Kamena”

22-100 Chełm, Al. Armii Krajowej 50
tel. 82 565 64 01-03, fax 82 565 64 00
e-mail: hotel@hotelkamena.pl, www.hotelkamena.pl

Hotel „Duet”

22-100 Chełm, Hrubieszowska 52
tel. 82 565 50 50

Accommodation

„Kamena” Hotel

22-100 Chełm, 50 Armii Krajowej Avenue
tel. 82 565 64 01-03, fax 82 565 64 00
e-mail: hotel@hotelkamena.pl, www.hotelkamena.pl

„Duet” Hotel

22-100 Chełm, 52 Hrubieszowska St.
tel. 82 565 50 50

Hotel „Kozak”

22-100 Chełm, ul. Hrubieszowska 37
tel. 82 564 88 91-2
e-mail: info@kozak.chelm.pl; www.kozak.chelm.pl

Zajazd „Trzy Dęby”

22-100 Chełm, Janów 217
tel. 82 563 33 44, 82 562 50 81
e-mail: hotel@trzydeby.pl, www.trzydeby.pl

Portland Centrum Usług Hotelowych „Relax”

22-100 Chełm, ul. 11 Listopada 2
tel. 82 565 14 12, 82 563 03 95, fax 82 563 07 02
e-mail: hotel@portland.chelm.pl; www.portland.chelm.pl

Pokoje Gościnne MOSiR „Stadion”

22-100 Chełm, ul. I Pułku Szwoleżerów 15 a
tel. 82 563 02 86,
www.mosir.chelm.pl

Pokoje Gościnne MOSiR „Kumowa Dolina”

22-100 Chełm, ul. Podgórze 47
tel. 82 563 34 08, fax 82 563 00 03
www.mosir.chelm.pl

Schronisko Młodzieżowe PTSM

22-100 Chełm, ul. Czarnieckiego 8
tel. 82 564 00 22

Gospodarstwo agroturystyczne AgroPokrówka

22-100 Chełm, Pokrówka, ul. Łanowa
tel. 501 153 650
www.agropokrowka.republika.pl

„Kozak” Hotel

22-100 Chełm, 37 Hrubieszowska St.
tel. 82 564 88 91-2
e-mail: info@kozak.chelm.pl; www.kozak.chelm.pl

„Trzy Dęby” Inn

22-100 Chełm, Janów 217
tel. 82 563 33 44, 82 562 50 81
e-mail: hotel@trzydeby.pl, www.trzydeby.pl

„Relax” Portland Hotel Centre Service

22-100 Chełm, 2 11 Listopada St.
tel. 82 565 14 12, 82 563 03 95, fax 82 563 07 02
e-mail: hotel@portland.chelm.pl; www.portland.chelm.pl

Guest Rooms of the Urban Centre of Sport and Recreation (MOSiR „Stadion”)

22-100 Chełm, 15a I Pułku Szwoleżerów St.
tel. 82 563 02 86
www.mosir.chelm.pl

Guest Rooms of the Urban Centre of Sport and Recreation (MOSiR „Kumowa Dolina”)

22-100 Chełm, 47 Podgórze St.
tel. 82 563 34 08, fax 82 563 00 03
www.mosir.chelm.pl

Youth Hostel

22-100 Chełm, 8 Czarnieckiego St., tel. 82 564 00 22

Agrotourist farm AgroPokrówka

22-100 Chełm, Pokrówka1 Łanowa St.
tel. 501 153 650, www.agropokrowka.republika.pl

ODSŁONA I (CZERWONA)

Kościół pw. Chrystusa Pana Zbawiciela w Podgórzu – w średniowieczu istniał tu prawosławny monastyr pw. św. Spasa. Świątynię rozbudowano w XVII wieku, od 1924 roku obiekt pełni funkcję kościoła katolickiego. Kościół jest murowany, orientowany, złożony z prostokątnej nawy i węższego prezbiterium o ścigtych skośnie narożnikach, ujętych w narożach lizenami. Na zewnątrz budynek jest ozdobiony gzymsem wieńczącym, a wokół nawy gzymsem z fryzem kostkowym. Wnętrze ozdabia polichromia o cechach klasycystycznych, obraz Wniebowstąpienia z okresu międzywojennego i XVIII-wieczny ołtarz. Obok świątyni znajduje się bizantyjsko-ruska murowana dzwonnica z początków XX wieku. Obiekt jest objęty ochroną od 1967 roku.

Wieża obronna w Stołpiu jest jedną z najcenniejszych budowli tego typu we wschodniej Polsce. Powstanie kamiennej wieży datuje się na XII wiek. Została wzniesiona na planie czworoboku o wymiarach 6,9 na 5,7 m, wewnątrz o kształcie cylindrycznym, przechodzącym na ostatniej kondygnacji w ośmiobok. Obiekt wykonano ze zlepieńców trzeciorzędowych i cegły palcówki. Wyróżniono w nim 5 kondygnacji, poprzedzielanych pierwotnie drewnianymi podestami. Dawniej wieżę otaczały umocnienia ziemno-drewniane.

Rezerwat Przyrody Stawska Góra – najstarszy z rezerwatów położonych na ziemi chełmskiej utworzony w 1956 roku. Zachowały się tutaj naturalne zbiorowiska roślinności stepowej z rzadkimi gatunkami roślin, m.in. dziewięciłętem popłocholistnym.

Kościół parafialny w Czuczycach wraz z wyposażeniem wnętrza – jeden z najstarszych drewnianych kościołów na ziemi chełmskiej powstały w 1764 roku. Od 1945 r. pełni funkcję kaplicy cmentarnej. Jest to budowla konstrukcji zrębowej, oszalowana i wzmocniona lisicami, z nawą na planie kwadratu oraz kruchtą i zakrystią. Dach budynku jest dwuspadowy, kryty blachą (pierwotnie gontem), nad nawą wyższy z ażurową sygnaturką z cebulastym hełmem. Ołtarz główny oraz dwa ołtarze boczne pochodzą z 1777 roku. Umieszczono w nich obrazy pochodzące z przełomu XVIII–XIX wieku: Wszystkich Świętych, Matki Boskiej Chełmskiej, św. Antoniego, NMP

OPENING I (RED)

Christ the Saviour Church in Podgórze – in the Middle Ages it was the Saviour Orthodox monastery. The temple was extended in the 17th century, and since 1924 it has been a Catholic church. The church is made of brick, oriented to the east, consists of a square nave and a narrow presbytery of cut-on-a-slant angles, held by ledges in corners. The building is surmounted with a cornice from the outside, and a cubical frieze is found around the nave. The church is decorated inside with classicistic-style polychrome, the painting of the Ascension from the interwar period and the 18th century altar. A Byzantine-Russian brick bell tower from the beginning of the 20th century is located next to the church. The building has been protected since 1967.

- Wieża obronna w Stołpiu
- Watchtower at Stołpie

fot. K. Dromlewski

- Kościół pw. Chrystusa Pana Zbawiciela w Podgórzu
- The Christ the Lord and Saviour Church in Podgórze

fot. K. Dromlewski

Assunty, św. Tekli. Obok kościoła znajduje się dzwonnica z początku XIX wieku.

Zespół sakralny w Sawinie obejmuje: późnobarokowy kościół pw. Przemienienia Pańskiego, dzwonicę-bramę, kostnicę i dawny szpital z XVIII wieku. Kościół wybudowany w latach 1731–1740 posiada wyposażenie późnobarokowe i rokokowe. Ołtarze ozdobiono obrazami i rzeźbami: ołtarz główny – obrazy Przemienienia i św. Antoniego Padewskiego, lewy ołtarz boczny – rzeźby dwóch biskupów św. Stanisława i św. Wojciecha; prawy ołtarz boczny – rzeźby aniołów oraz późnobarokowy obraz św. Anny Samotrzeć. W świątyni znajdują się: ambona i chrzcielnica z XVIII wieku, organy o charakterze późnobarokowym oraz rzeźby Chrystusa Zmartwychwstałego i dwóch aniołów. W zakrystii zachował się późnobarokowy kominek z XVIII wieku. Dzwonnica-brama jest współczesna kościołowi. Posiada dwie kondygnacje i bramę w przyziemiu, obecnie zamurowaną od południa. Kostnica pochodząca z XIX wieku usytuowana jest w północno-zachodnim narożniku cmentarza kościelnego. Styka się narożnikowo z budynkiem dawnego szpitala. Szpital położony jest na zewnątrz muru kościelne-

Stronghold in Stołpie is one of the most valuable buildings of this type in Eastern Poland. The erection of the stone tower dates back to the 12th century. It was built on the tetragon plan of 6,9 m x 5,7 m, has got a cylindrical shape transforming into octagon on the last floor. The stronghold was constructed of Tertiary conglomerate and handmade brick. There are five storeys in it, primarily separated by wood landing. In the past, the tower was surrounded with earth-wood reinforcement.

Nature Reserve Stawska Góra – the oldest of the reserves in the Chełm Land established in 1956. Natural communities of steppe flora with rare species have survived, including *Carlina onopordifolia* *besser*.

Parish Church in Czulczyce with the interior – one of the oldest wooden churches in the Chełm Land, built in 1764. Since 1945 it has been a cemetery chapel. This is a framework structure, timbered and strengthened with fret-saws, with a nave on the square plan as well as with a porch and a vestry. The building has got a pitched roof and is covered with sheet (before with shingle). Over the nave the roof is higher and has an openwork little bell with an onion-shaped cupola. The main altar and the two side altars date back to 1777. The following pictures from the turn of the 18th century are placed in them: All Saints,

- Góra Stawska
- Stawska Hill

fot. K. Dromlewski

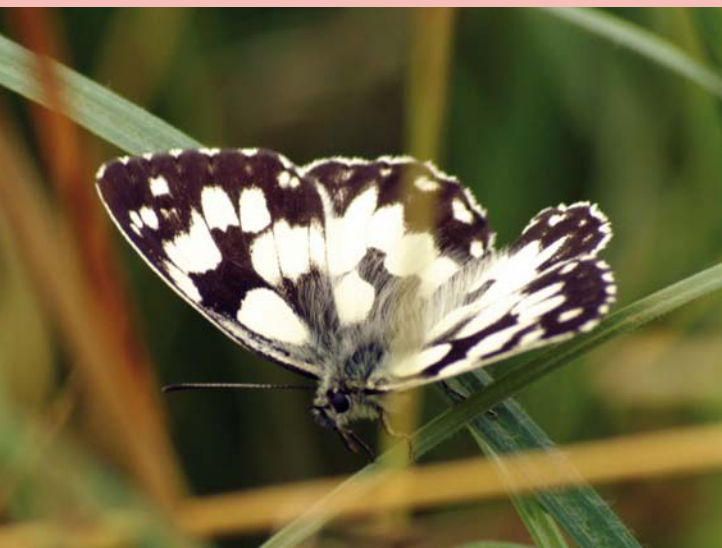
go. Obiekt parterowy, murowany z cegły, rozplanowany na rzucie wydłużonego prostokąta.

Sawin

Miejscowość gminna, leżąca nad rzeką Lepietuchą, na północ od Chełma przy drodze do Włodawy. W układzie urbanistycznym zachowany rynek. Do najciekawszych obiektów należą: zespół zabudowań kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego, neogotycka kapliczka przydrożna z 1905 roku z figurą św. Jana Nepomucena oraz pozostałości cmentarza żydowskiego. Znajduje się tu: kamień Armii Krajowej, pomnik - czółg oraz miniskansen „Świat Staroci Józefa”.

Gminny Ośrodek Kultury w Sawinie, 22-107 Sawin, ul. Chutecka 7, tel. 82 567 30 69, e-mail: gok@sawin.pl, www.sawin.pl

Zbiornik „Niwa” w Sawinie. Zbiornik zasilany jest przez rzekę Lepietuchę, ma powierzchnię 52,8 ha. Znajduje się tu piaszczysta plaża

- Polowiec szachownica
- Marbled White (*Melanargia galathea*)

fot. O. Bielak

Our Lady of Chełm, St. Anthony of Padua, the Assumption, St. Thecla. Near the church is situated a bell tower from the early 19th century.

Sacral Complex in Sawin includes: the late Baroque Transfiguration Church, a belfry-gate and a former hospital from the 18th century. The church built in 1731-1740 is decorated in late Baroque and Rococo styles. Altars are ornamented with pictures and sculptures: the main altar - Transfiguration and St. Anthony of Padua, the left side altar – the sculptures of the two bishops: St. Stanisław and St. Adalbert; the right side altar – the sculptures of angels and a late Baroque picture of St. Anne. Other things of interest include: a pulpit and a baptismal font from the 18th century, late Baroque organs and the sculptures of the Risen Christ and two angels. A late Baroque fireplace from the 18th c. survived till our times in the sacristy. The belfry-gate is as old as the church. It has got two storeys and a gate on the ground floor, at present made of brick from the south. The mortuary from the 19th century is situated in the north-west corner of the churchyard. It adjoins the former hospital by the corner. The hospital lies outside the church wall. The structure is made of brick on the elongated orthogonal projection.

Sawin

The place is situated on the Lepietucha river, north of Chełm, near the road to Włodawa. The market square has kept the urban planning. The most important places of interest include: the Transfiguration Parish Church building complex, a neo-Gothic roadside shrine from 1905 with the figure of John of Nepomuk and the Jewish cemetery remnants. Here we can also find: the Home Army stone, a monument-tank and a mini heritage park named „Joseph’s World of Antiques”.

The Communal Cultural Centre in Sawin, 22-107 Sawin, 7 Chutecka St., tel. 82 567 30 69, e-mail: gok@sawin.pl, www.sawin.pl

Reservoir „Niwa” in Sawin. The reservoir is powered by the Lepietucha river and covers an area of 52.8 ha. There is a sandy beach and a 5.9 km long walking-bicycle path around the dyke. The reservoir combines recreational and useful functions.

oraz ścieżka pieszo-rowerowa wokół grobli o długości 5,9 km. Zbiornik retencyjny łączy funkcje rekreacyjne i użytkowe.

Rezerwat Przyrody „Bachus” znajduje się na terenie gminy Sawin i zajmuje 82,59 ha. Został utworzony w 1958 roku. Zachowały się tu wielogatunkowe lasy liściaste i mieszane z dębem bezszypułkowym. Charakterystyczną cechą jest występowanie bezodpływowych lejków krasowych, o powierzchni do kilkudziesięciu metrów kwadratowych i głębokości do 1 m. Na terenie rezerwatu występuje 14 gatunków ro-

Nature Reserve „Bachus” is situated in the Sawin commune, covering an area of 82.59 ha. It was established in 1958. Many-species deciduous and mixed forests with the sessile oak survived in the reserve. The place is characterised by occurring landlocked karstic funnels, reaching the area of a few dozen square metres and up to 1 m deep. The reserve includes 14 species of protected plants. The tree tops hide the nests of the lesser spotted eagle. The area is also inhabited by the red-breasted flycatcher and the collared flycatcher. There also occurs a rare and protected beetle – the great capricorn beetle.

- Dziewicza Góra
- Virgin Hill

fort. K. Dromlewski

- Czosnek kwitnący
- The garlic in bloom

fot. O. Bielak

ślin chronionych. W koronach drzew można spotkać gniazda orlika krzykliwego. Tereny te zamieszkuje również muchotłówka mała i biało-szyja. Występuje rzadki i chroniony chrząszcz – koziróg dębosz.

Ścieżka przyrodnicza „Bachus” jest zlokalizowana w północno-zachodniej części Chełmskiego Parku Krajobrazowego, przy rezerwacie „Bachus”. Ścieżka ma długość 4,5 km, opatrzona jest tablicami informacyjnymi i oznakowaniami kierunku. Można ją pokonać pieszo, konno lub rowerem. Trasa ścieżki umożliwia poznanie siedlisk leśnych z różnorodną fauną i florą, tj. starodrzew sosnowo-dębowy, bory sosnowe i bory mieszane oraz grądy wysokie z dębem bezszypułkowym. Zamieszkują tu chronione gatunki nietoperzy oraz orlik krzykliwy i dzięcioł biało-grzbiety. Nieopodal znajduje się duży głaz narzutowy „Kamień Powstańców” – pomnik przyrody nieożywionej.

Rezerwat Przyrody „Serniawy” znajduje się na terenie gminy Sawin i jest położony w otulinie Chełmskiego Parku Krajobrazowego. Powstał w 1965 roku, a przedmiotem jego ochrony są fragmenty łągu olchowo-wiązowego i grądu niskiego pochodzenia naturalnego. Występują tu gatunki chronione: buławnik wielokwiatowy, widłak wroniec, gnieźnik leśny, listera jajowata oraz charakterystyczny dla rezerwatu, bluszcz pospolity.

Nature path „Bachus” is situated in the north-west part of the Chełm Landscape Park, near the reserve „Bachus”. The path is 4,5 km long and is provided with information boards and direction markings. It may be covered on foot, on horseback or by bicycle. The route allows tourists to know various fauna and flora: pine and oak old-growth forest, pine and mixed forests, and wet-ground forests with the sessile oak. Here live protected species of bats, the lesser spotted eagle and the white-backed woodpecker. A huge erratic boulder „Stone of Insurgents” - a nature monument can be seen nearby.

Nature Reserve „Serniawy” is situated in the Sawin commune, in the protection zone of the Chełm Landscape Park. It was established in 1965, and the protection includes some parts of the elm and alder marshy meadow and the low wet-ground forest of natural origin. Here occur the following protected species: the white helleborine, the Northern firmoss, the bird’s-nest orchid, the listera ovata and the common ivy, so typical of the Reserve.

Poleski National Park includes the preserved natural fragments of marshes and peat-bogs, karstic lakes, and natural forest complexes with rich fauna and flora, occurring in the Łęczyńsko-Włodawska Plain. In the village of Karczunek we may find a view tower from where it is possible to see Swamp Pond and the nature reserve „Bagno Bubnów” (Marsh Bubnów), both belonging to the Poleski National Park from 1994.

- Storczyk krwisty - odmiana albinotyczna. Wawrzynek wilczelyko. Kalina koralowa
- The early marsh orchid, (*Dactylorhiza incarnata*) – the albino variety. Daphne mezereum. The Guelder rose (*Viburnum opulus*)

fot. O. Bielak

Poleski Park Narodowy obejmuje zachowane naturalne fragmenty bagien i torfowisk, jeziora krasowe oraz naturalne kompleksy leśne z bogactwem flory i fauny, znajdujące się na Równinie Łęczyńsko-Włodawskiej. W miejscowości Karczunek usytuowana jest wieża widokowa, z której rozciąga się rozległy widok na Bagno Staw i rezerwat przyrody „Bagno Bubnów” (Bagno Staw i Bagno Bubnów należą do PPN – 1991 rezerwat, 1994 włączony do PPN).

Siedziba Poleskiego Parku Narodowego mieści się w Urszulinie.
22-234 Urszulin, ul. Lubelska 3a, tel. 82 571 30 71
e-mail: poleskipn@poleskipn.pl, www.poleskipn.pl

Zespół parkowo-dworski w Chylinie ukształtował się na początku XX wieku, pałac został wzniesiony w 1904 roku przez rodzinę Olędzkich i jest otoczony przez park o powierzchni 3 ha. Obiekt jest budowlą dwukondygnacyjną, przy wejściu znajduje się portyk z czterema kolumnami toskańskimi, nad portykiem – obszerny taras z kamiennymi tralkami. W parku zachował się układ kompozycyjny, w tym aleja dojazdowa z plantów, częściowo aleja grabowa i jesionowa oraz kwatery otoczone starymi lipami. Obiekt wpisany do rejestru zabytków w 1982 roku. Od 2005 roku znajduje się w rękach prywatnych.

Kościół pw. św. Małgorzaty z dzwonnica i cmentarzem kościelnym w Olchowcu – kościół wzniesiono w latach 1788–1791. Obiekt jest drewniany z wyposażeniem późnobarokowym. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z XVIII wieku. W ołtarzach bocznych – cenne obrazy z XVIII wieku: św. Małgorzaty i św. Tekli oraz obraz Przemienienia Pańskiego z XIX wieku. Ponadto w kościele znajdują się: krucyfiks z drugiej połowy XVII wieku, barokowa ambona z XVIII wieku oraz chrzcielnica w formie czaszy wspartej na rzeźbionej postaci kłęzącego anioła z XVIII wieku, w kruchcie – kamienna kropielnica z 1797 roku. Murowana dzwonnica powstała na początku XX wieku. Wyposażona w dwa dzwony z 1954 roku. Kościół wraz z dzwonnica i cmentarzem przykościelnym zostały wpisane do rejestru zabytków w 1956 roku.

The Poleski National Park has its seat in Urszulin.
22-234 Urszulin, 3a Lubelska St., tel. 82 571 30 71
e-mail: poleskipn@poleskipn.pl, www.poleskipn.pl

Park-Mansion Complex in Chylin was established in the early 20th century; the palace was built in 1904 by the Olędzki family and is surrounded by the park, covering an area of 3 ha. The building has two storeys, near the entrance there is a portico with four Tuscanian columns and a large terrace with stone balusters over the portico. The composition arrangement has survived, including a chestnut tree drive lane, some parts of the hornbeam and alder lane and the quarters surrounded with old linden trees. The complex entered into a register of monuments in 1982. Since 2005 it has belonged to a private owner.

St. Margaret Church with a Bell Tower and the Yard in Olchowiec – the church was erected in 1788-1791. It is a wooden, late Baroque structure. The main altar houses the picture of the Assumption from the 17th c. The two side altars are decorated with valuable pictures from the 18th c.: St. Margaret's and St. Thecla's, and the picture of the Transfiguration from the 19th c. Besides, other places of interest in the church include: a crucifix from the mid-17th c., a Baroque pulpit from the 18th c. and the 18th – century bowl-shaped baptismal font supported by the sculpture of a kneeling angel. A stone stoup from 1797 is placed in the porch of the church. The wooden bell tower was built in the early 20th c. and is equipped with two bells dating back to 1954. Both the church and the belfry as well as the churchyard entered into a register of monuments in 1956.

Heritage Park in Siedliszcze, covering an area of 0.25 ha, was established in 2003. In the Park there is a wooden parsonage from 1904, a thatched wooden barn from the twenties of the 20th c., a well with a crane and a treadmill for driving traditional farming machines. One of the rooms in the Park was transformed into an office in the 50s of the 20th c. style. The socialist realism exhibition presents old radios and television sets, film projectors, as well as enamel plates and boards from the times of the People's Republic of Poland. Another room shows a typical for the region rural completely furnished interior: a stove with

Skansen w Siedliszczu powstał w 2003 roku i zajmuje teren o powierzchni 0,25 ha. Przeniesiono tu drewnianą plebanię z 1904 roku, drewnianą stodołę krytą strzechą z lat 20. XX wieku, wiejską studnię z żurawiem oraz kariatydę do napędzania tradycyjnych maszyn rolniczych. W jednej z izb skansenu odtworzono wnętrze biura z lat 50. XX wieku, ekspozycję socrealistyczną uzupełniono wystawą odborników radiowych, telewizyjnych, projektorów filmowych oraz emaliowanych tablic i szyldów z okresu PRL. W kolejnej sali prezentowane jest wnętrze typowej wiejskiej izby z regionu, z pełnym wyposażeniem – kuchnia z kapą, łóżko, kredens, stół oraz sprzęt codziennego użytku – z przełomu XIX i XX wieku. W sali kominkowej prezentowana jest stała ekspozycja etnograficzno-archeologiczna oraz czasowe wystawy. W zbiorach znajduje się około tysiąca muzealiów. Na dziedzińcu skansenu można zobaczyć macewy żydowskie.

Skansenem zarządza Gminny Ośrodek Kultury w Siedliszczu.
22-130 Siedliszcze, ul. Szpitalna 15 a, tel. 82 569 21 13
e-mail: gok@buziaczek.pl, www.gok.siedliszcze.pl

Zbiornik Majdan Zahorodyński zajmuje powierzchnię 48,8 ha. Położony jest w Majdanie Zahorodyńskim, gmina Siedliszcze. Zbiornik pełni funkcję retencyjną i rekreacyjną. W pobliżu, na torfowiskach, występuje wiele rzadkich i chronionych gatunków ptaków, w tym: błotniak łąkowy (wpisany do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt) oraz błotniak stawowy, dziwonia, podróżniczek, rycyk, derkacz. Na łąkach w Majdanie Zahorodyńskim występuje również bocian czarny. Swoje stanowiska ma tu, kolejny zagrożony wyginięciem gatunek, żółt błotny. Na torfowiskach rośnie wiele gatunków roślin objętych ochroną prawną, m.in.: grąźel żółty, grzybień biały, gniadosz królewski, goryczka wąskolistna i goździk pyszny.

Zespół pałacowo-parkowy w Kaniem – późnoklasykistyczny pałac Woronieckich wybudowany w 1848 roku. Zachował się częściowo kompleks zabudowań dworskich: spichlerz, stajnia, obora, czworak, rządówka i kuchnia. Wyposażenie pałacu stanowią m.in. dwa kominki późnoklasykistyczne. W obiekcie funkcjonuje obecnie Dom Pomocy Społecznej. Pałac otacza park o powierzchni 9 ha z około 500 drzewa-

a cover, a bed, a cupboard, a table and everyday necessities used by the local people from the turn of the 19th century. The fireplace room presents a permanent ethnographic-archaeological exposition and temporary exhibitions. The collection includes about one thousand items. In the Heritage Park, tourists may see Jewish gravestones.

The Heritage Park is managed by the Communal Culture Centre in Siedliszcze. 22-130 Siedliszcze, 15a Szpitalna St., tel. 82 569 21 13
e-mail: gok@buziaczek.pl, www.gok.siedliszcze.pl

Reservoir Majdan Zahorodyński covers an area of 48.8 ha. It is situated in Majdan Zahorodyński, the commune of Siedliszcze. The reservoir is used for retention and recreation. Nearby, in the peat bog, there occur a lot of rare and protected bird species, including: the montagu's harrier (entered into the Polish Red Book of Animals) and the western marsh harrier, the common rosefinch, the bluethroat, the black-tailed godwit, and the corncrake. Also the black stork can be seen in the meadows of Majdan Zahorodyński. The reservoir is a habitat of the European pond turtle, threatened with extinction. Many spe-

- Groszek szerokolistny
- The perennial peavine (*Lathyrus latifolius*)

foto: O. Bielak

- Śnieżyczka przebiśnieg, rusałka pawik
- The common snowdrop, (*Galanthus nivalis*), European peacock (*Inachis io*)

foto. O. Bielak

mi. W 1990 roku zespół pałacowo-parkowy w Kaniem wpisano do rejestru zabytków.

Kanie jest miejscem urodzenia dominikanina Jacka Adama Woronieckiego. Znajduje się tu drewniany kościół pw. św. Piotra i Pawła (powstał w latach 1937–1938) z cudownym obrazem Matki Boskiej Kańskiej.

Pawłów

Dawne miasto, powstałe w XV wieku, prawa miejskie utraciło w 1867 roku. Głównym obiektem zabytkowym jest kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela wybudowany w latach 1909–1912. Wyposażenie kościoła: drewniany ołtarz z figurą Matki Boskiej Różańcowej, pięć ołtarzy bocznych z obrazami: Matki Boskiej Częstochowskiej, św. Antoniego, Matki Boskiej z Dzieciątkiem i Ukrzyżowania. Na chórze znajdują się jedenaściołgłosowe organy z końca XVIII wieku. W Pawłowie znajduje się także organistówka z XIX wieku oraz kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena.

Co roku w pierwszą niedzielę sierpnia w Pawłowie odbywa się „Jarmark Pawłowski – Ginące Zawody”. Impreza zorganizowana jest na wzór staropolskich jarmarków, prezentowane są ginące zawody: garncarstwo, bednarstwo, wikliniarstwo, plecionkarstwo i hafciarstwo. Przez Pawłowski Obszar Chronionego Krajobrazu wytyczono ścieżkę „Kotlina Pawłowa”. Ma ona około 6 km długości i została wyposażona w siedem tablic informacyjnych.

cies of plants under protection are growing in the peat bogs, e.g. the yellow water lily, the white water lily, *pedicularis sceptrum-carolinum*, the marsh gentian, and the large pink.

Palace-Park Complex in Kanie – the late classicistic Woronieckich palace was built in 1848. Some parts of the estate’s buildings have survived till today: a granary, a stable, a barn, living quarters of farm helpers, the estate management building and a kitchen. Inside the Palace there are, among other things, two fireplaces of the late classicistic style. At present the building is used by the Social Assistance House. The Palace is surrounded with a park covering an area of 9 ha with about 500 trees. In 1990, the palace-park complex in Kanie entered into a register of monuments.

Kanie is a place where a Dominican Jacek Adam Woroniecki was born. Sts Peter and Paul’s Church made of wood is found here too. The church was built in 1937-1938 and is decorated with a miraculous picture of Our Lady of Kanie.

Pawłów

A former town, established in the 15th c., lost its civic rights in 1867. The main historical place is St. John the Baptist Parish Church built in 1909-1912. The interior of the church includes: a wooden altar

- Izba Garncarska w Pawłowie
- A potter's room at Pawłów

fol. Ł. Semeniuk

Izba Garncarska w Pawłowie została przygotowana w Gminnym Ośrodku Kultury w Pawłowie. Prezentowane są tu: wyroby wielu pokoleń garncarzy, ceramika wypalana na czerwono, glazurowana oraz siwaki. W Izbie znajdują się urządzenia i narzędzia do obróbki gliny oraz przedstawiony jest proces technologiczny wyrobu naczyń na kole garncarskim. Wystawę uzupełnia rekonstrukcja wnętrza izby garncarskiej z autentycznymi meblami, narzędziami garncarskimi oraz wyposaże-

with the figure of Our Lady of the Rosary, five side altars with pictures of Our Lady of Częstochowa, St. Anthony of Padua, Heavenly Mother with the Child and the Crucifixion. In the choir, there is a monophonic organ from the late 18th c. The organist's house from the 19th c. and a chapel with the sculpture of St. John of Nepomuk can also be seen in Pawłów.

Every year, on the first Sunday of August, the Pawłowski Fair – Vanishing Jobs is held. The event follows the pattern of old Polish fairs and presents the jobs that are dying out: pottery, cooperage, wickerwork craft, basketmaking and embroidery. A path „Pawłowa Valley” has been marked out in the Pawłów Area of Protected Landscape. It is about 6 km long; seven boards provide tourists with necessary information.

Potter's Chamber in Pawłów was established in the Communal Cultural Centre in Pawłów. It presents the products of many generations of potters, the ware fired red and glazed, and earthen pots. Apart from that there are also tools and machines for clay processing and visitors may observe how pottery is made on the potter's wheel. The exhibition is completed by the reconstruction of the potter's room interior with original furniture, tools and household equipment used at that time. The centre organises pottery courses as well as presentations and training.

- Izba Garncarska w Pawłowie
- A potter's room at Pawłów

fol. Ł. Semeniuk

- Izba Garmcarska w Pawłowie
- A potter's room at Pawłów

fol. Ł. Semeniuk

niem w podręczne sprzęty domowego użytku. W ośrodku są organizowane kursy garncarskie oraz pokazy i szkolenia.

Izba Bednarska została zorganizowana w Gminnym Ośrodku Kultury w Pawłowie. Znajdują się tu: drewniane beczki, wiadra, dzieże do wyrobu chleba, maselnice i inne naczynia przydatne w gospodarstwie domowym. Zaprezentowano wyroby wykonane współcześnie oraz według starych technologii. Zrekonstruowano także wnętrze typowej kuchni i komory z początku XX wieku.

Zwiedzanie Izby z przewodnikiem w godz. 8:00-15:00. Istnieje możliwość zwiedzania w innych godzinach, po uzgodnieniu telefonicznym – Gminny Ośrodek Kultury w Pawłowie, ul. Szkolna 2, 22-172 Pawłów, tel. 82 566 46 03, e-mail: gokpawlow@op.pl.

Ośrodek bednarski „Pawłowianka” w Rejowcu Fabrycznym powstał w 1993 roku. Jest to prywatne przedsiębiorstwo pań-

Cooper's Chamber was established in the Communal Culture Centre in Pawłów. Here the visitors can see wooden barrels, buckets, kneading troughs for making bread, churns and other dishes used in the household. The presented products were made in our times but by old technologies. A typical kitchen and a chamber from the early 20th c. have also been reconstructed.

Guided visiting of the chamber from 8:00 to 15:00. Possible other hours, after earlier arrangement by telephone - Communal Culture Centre in Pawłów, 2 Szkolna St., 22-172 Pawłów, tel. 82 566 46 03, e-mail: gokpawlow@op.pl.

Cooper's Centre „Pawłowianka” in Rejowiec Fabryczny was established in 1993. It is a private enterprise of Zofia and Marian Rzepecki who cultivate family tradition of making products of oak wood, including oak barrels. The centre offers presentation of oak bar-

- Wyroby bednarskie
- Coopersy

fol. Ł. Semeniuk

stwa Zofii i Mariana Rzepeckich, kultywujących rodzinną tradycję wytwarzania produktów z dębiny, w tym beczek dębowych. W ofercie ośrodka: pokazy wybijania beczek dębowych, wystawa rzemiosła artystycznego i tradycyjnych, drewnianych naczyń gospodarstwa domowego. Na miejscu można nabyć wyroby rękodzielnicze potwierdzone certyfikatem rękodziela ludowego (beczki, kufle, wiadra, cebry, maselnice, balie, dzieże).

Przedsiębiorstwo Bednarskie „Pawłowianka”
22-170 Rejowiec Fabryczny, ul. Lubelska 48, tel. 82 566 46 71
e-mail: info@bednarstwo.eu, www.bednarstwo.eu
Przedsiębiorstwo czynne od poniedziałku do piątku w godz. 7:30-18:00
sobota w godz. 7:00-15:30.

Założenie dworsko-parkowe w Rejowcu Fabrycznym powstało pod koniec XIX wieku w dobrach Stajne. Oprócz dworu i parku krajobrazowego w skład zespołu wchodzi: czworaki, domy, piwnica i ogrodzenie. Od 1988 r. mieści się tu Miejski Ośrodek Kultury „Dworek”. Zachowane założenie parkowo-dworskie, o powierzchni 3,4 ha, posiada typowy dla siedzib ziemiańskich z przełomu XIX i XX wieku układ kompozycyjny: dojazd do dworu aleją świerkową kończy się przed gazonem, po bokach kwatery wypełnione drzewami owocowymi i parkowymi, gazon otoczony półkoliście drzewami i krzewami. Obiekt wpisany do rejestru zabytków w 1981 i 1995 roku.

Miejski Ośrodek Kultury „Dworek”
22-170 Rejowiec Fabryczny, ul. Lubelska 24 a, tel. 82 566 31 47
Ośrodek dysponuje trzema pokojami 2-osobowymi, z łazienką w zabytkowym dworku. W ośrodku można również wynająć pomieszczenia na seminaria, konferencje lub imprezy okolicznościowe.

Kompleks sportowo-rekreacyjny w Rejowcu Fabrycznym obejmuje nowoczesne obiekty sportowe z wypożyczalnią sprzętu sportowego, w tym: boiska wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią,

rel making, the exhibition of artistic and traditional craft and wooden household dishes. In the Centre, the visitors may purchase certified hand-made products (barrels, mugs, buckets, pails, churns, washtubs and kneading troughs).

Cooper's Centre „Pawłowianka”
22-170 Rejowiec Fabryczny, 48 Lubelska St., tel. 82 566 46 71,
e-mail: info@bednarstwo.eu, www.bednarstwo.eu
The Centre is open: Monday - Friday from 7:30 to 18:00,
Saturday from 7:00 to 15:30.

Manor-Park Complex in Rejowiec Fabryczny was established in the late 19th c. in the property of Stajne. Apart from the manor and the park the complex includes living quarters for the farm help, houses, cellar and fencing. The Town Culture Centre „Dworek” (The Manor) has been located in this place since 1988.

The survived manor-park complex, covering an area of 3.4 ha, has a compositional arrangement typical of landowning residence from the turn of the 19th century: a drive to the manor along a spruce lane ends in front of a lawn, on both sides there are quarters with fruit and park trees, the lawn is surrounded in a semicircular way with trees and bushes. The complex entered into a register of monuments in 1981 and 1995.

The Town Culture Centre „Dworek”
22-170 Rejowiec Fabryczny, 24 a Lubelska St.,
tel. 82 566 31 47.
The Centre has three double rooms and conference rooms.

Sport-Recreation Complex in Rejowiec Fabryczny has modern sports facilities with a sport equipment rental service at their disposal, including multi-function playing fields with artificial surface, full-size grass field with rubberized athletic arena, tennis courts with artificial surface, a minigolf court, an outdoor gym, a fitness trail and a playground for children. The complex also includes two zones for basic exercise in parks, downhill for sleighing, walking routes, recrea-

- Kompleks sportowo-rekreacyjny w Rejowcu Fabrycznym
- Sports and leisure centre in Rejowiec Fabryczny

fol. Ł. Semeniuk

nią, pełnowymiarowe boisko trawiaste z tartanową areną lekkoatletyczną, korty tenisowe ze sztuczną nawierzchnią, pole do minigolfa, siłownia zewnętrzna, ścieżki zdrowia i place zabaw dla najmłodszych. W skład kompleksu wchodzi dwie strefy do ćwiczeń ogólnorozwojowych w parkach miejskich, góra zjazdowa dla sanek, trasy spacerowe, strefy wypoczynku i rekreacji, parking. Obiekty są sztucznie oświetlone, monitorowane i nagłośnione. W niewielkim oddaleniu od tego zwartego kompleksu sportowego znajduje się kompleks boisk „Orlik”.

Rejowiec

Miejscowość lokowana w 1547 roku z inicjatywy wybitnego polskiego pisarza Mikołaja Reja. Poza najcenniejszym zabytkiem, którym jest pałac Ossolińskich w Rejowcu, znajduje się tu: neogotycki kościół parafialny pw. św. Józefa Biskupa Męczennika z 1906–1907 roku, greckokatolicka cerkiew pw. św. Michała Archanioła wybudowana około 1796 roku w stylu klasycystycznym, pomnik Mikołaja Reja, chata – skansen T. J. Grzesiaków, dom pracy twórczej Stanisława Mszczuzka.

W Rejowcu zaczyna się, oznakowany na żółto, „Szlak Ariański”, długości około 64 km. Przybliża on tradycje innowiercze dawnej szlachty ziemi chełmskiej, pozwala poznać wiele zabytków architektury.

tion zones and car parks. The objects are lit, monitored and amplified. Nearby the complex, there is another complex of playing fields named „Orlik”.

Rejowiec

The place located in 1547 on an outstanding Polish writer Mikołaj Rej's initiative. Aside from the most valuable monument which is the Ossoliński Palace, Rejowiec can also boast of St. Jozafat Bishop and Martyr neo-Gothic Parish Church from 1906–1907, St. Michael Archangel's Greek-Catholic Orthodox Church built about 1796 in classicistic style, the monument to Mikołaj Rej, T.J. Grzesiak's cottage-heritage park, Stanisław Mszczuzk's creative work house.

Rejowiec is a starting place for a yellow „Arian Route”, 64 km long. It describes other religious traditions of the former nobility of the Chelm Land, and enables tourists to learn more about the monuments of architecture.

- Kościół pw. św. Michała Archanioła w Rejowcu
- St. Michel Archangel's Church in Rejowiec

fol. Ł. Semeniuk

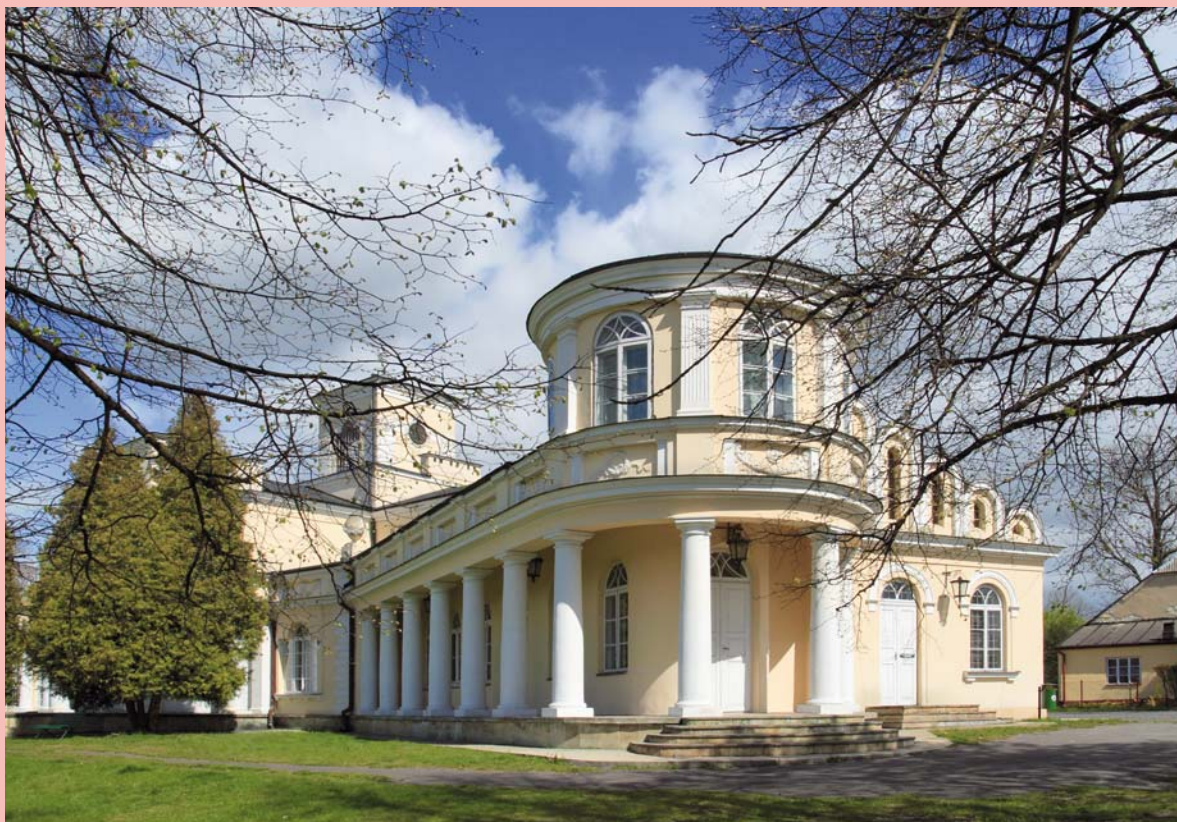
SZLAK KREDĄ PISANY

Pałac Ossolińskich wraz z parkiem podworskim w Rejowcu – pałac klasycystyczny, wybudowany w pierwszej połowie XIX wieku. W bezpośrednim otoczeniu pałacu znajduje się dziewiętnastowieczny park angielski.

Ossoliński Palace and an Estate Park in Rejowiec – the palace was built in classicistic style in the early 19th c. The nineteenth-century English park adjoins the palace.

Trasa rowerowa „Uroki Sobowickie” – szlak ma długość około 18 km i przebiega przez: Las Borek Nadleśnictwo Chełm – rezerwat przyrody „Wolwinów” – Pokrówka – Żółtańce – rezerwat przyrody „Torfowisko Sobowice” – Rudka – Zawadówka – Chełm.

Bicycle route „Uroki Sobowickie” – the route is app. 18 km and runs through: Borek Woodlands, Forest Inspectorate Chełm – nature reserve „Wolwinów” – Pokrówka – Żółtańce – nature reserve „Sobowice Peat Bog” – Rudka – Zawadówka – Chełm.

- Pałac Ossolińskich
- The mansion of the Ossoliński Family

foto. K. Dromlewski

- Pałac Ossolińskich
- The mansion of the Ossoliński Family

foto: Ł. Semeniuk

Rezerwat przyrody „Torfowisko Sobowice” chroni zachowane unikatowe, źródłiskowe torfowiska kopułowe z charakterystyczną sekwencją osadów torfowo-węglanowych oraz mozaiki zbiorowisk roślinności torfowiskowej i ciepłolubnej z licznymi chronionymi i rzadkimi gatunkami flory i fauny, motyle: strzępotek edypus, czerwończyk nieparek, modraszek naustitous, modraszek telejus, modraszek alkon; ponadto: żółw błotny, derkacz i dubelt.

Odsłona I Szlaku Kredą Pisanego – po atrakcjach ziemi chełmskiej przecina się i łączy ze szlakami dziedzictwa kulturowego: „Szlakiem Historycznym”, „Szlakiem Pamiątek Kultury Żydowskiej” oraz „Szlakiem Kultury Wsi i Miasteczek”. Stwarza to możliwość rozszerzenia lub zmiany kierunku i przebiegu wycieczki. Na oznaczonym terenie Odsłony I

Nature Reserve „Sobowice Peat Bog” protects the preserved unique spring and dome-shaped peat bogs with a typical sequence of peat-carbonate sediments, as well as clusters of peat and stenothermic plants with numerous protected and rare species of flora and fauna, including butterflies: *Coenonympha oedippus*, *the large copper*, *Maculinea nausithous*, the scarce large blue, *Maculinea alcon*, and others: the European pond turtle, the corncrake and the great snipe.

Opening I of the Chalk-written Route – around the Chelm Land Tourist Attractions crosses and combines with the routes of cultural heritage: the „History Route”, the „Jewish Culture Memento Route” and the „Country and Town Culture Route”. It enables tourists to enlarge or

- Torfowisko Sobowice
- The Sobowice peat bog

fol. Ł. Semeniuk

przebiega również „Poleski Szlak Konny” oraz dwa szlaki wytyczone przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze: „Szlak Rezerwatów Przyrody” – zielony, „Szlak Ariański” – żółty.

W Odstonie I na uwagę zasługują Pawłów oraz Rejowiec Fabryczny, gdzie znajdują się ośrodki tradycyjnych zawodów (bednarstwa i garn-carstwa). Ponadto w miejscowości Bukowa, 15 km od Chełma, znajduje się Ośrodek Jeździecko-Hodowlany „Żurawiejka”. Zajmuje obszar około 50 ha i leży na terenie Chełmskiego Parku Krajobrazowego na styku z Sobiborskim Parkiem Krajobrazowym oraz Poleskim Parkiem Narodowym. Wszystkie konie z hodowli są użytkowane pod siodło i w zaprzęgu.

Ośrodek Jeździecko-Hodowlany „Żurawiejka”
Katarzyna i Zbigniew Żurawicz, Bukowa Mała 45
22-107 Sawin, tel. 889 609 260
e-mail: zurawiejka@interia.pl, zurawiejka@huculs.eu

change the direction and the route of the trip. Other routes running through the area of Opening I include: the „Horse Route of Polesie” and two routes marked out by the Polish Tourist Country-Lovers’ Association: the „Nature Reserve Route” – green, and the „Arian Route” – yellow.

Pawłów and Rejowiec Fabryczny should be of particular interest of tourists in Opening I. Here are found two centres of traditional jobs (cooperage and pottery). Besides, in the village of Bukowa, 15 km from Chełm, is located the Riding-Breeding Centre „Żurawiejka”. It covers an area of 50 ha and lies in the territory of the Chełm Landscape Park, next to the Sobiborski Landscape Park and the Poleski National Park. All horses from the breeding are used for saddle and for team.

Riding-Breeding Centre „Żurawiejka”
Katarzyna i Zbigniew Żurawicz, Bukowa Mała 45
22-107 Sawin, tel. 889 609 260
e-mail: zurawiejka@interia.pl, zurawiejka@huculs.eu

ODSŁONA II (ZIELONA)

Zespół pałacowo-parkowy w Srebrzyszczu – pałac barokowy wzniesiony w końcu XVII wieku, przebudowany w połowie XVIII wieku według projektu architekta Pawła Fontany. Obiekt jest piętrowy w siedmioosiowej części centralnej i parterowy na osiach skrajnych. Wnętrze posiada układ dwutraktowy i symetryczny. Centrum zajmuje półtorakondygnacyjna sala balowo-teatralna. Pałac jest otoczony osiemnastowiecznym parkiem o cechach ogrodu włoskiego. Obiekt został objęty ochroną w 1967 roku. Przez teren parku przebiega „Szlak Bagien i Moczarów”. Z miejscowości Nowiny wychodzi ścieżka przyrodnicza „Bagno Serebryskie” o długości około 4,5 km, wyposażona w sześć tablic informacyjnych i wieżę widokową. W Stańkowie początek ma ścieżka przyrodnicza „Stańków” licząca około 6 km, oznakowana, wyposażona w kilkanaście tablic informacyjnych, ławki.

- Zespół pałacowo-parkowy w Srebrzyszczu
- Park and palace at Srebrzyszcze

fot. K. Dromlewski

- Owocująca wełnianka - rez. Bagno Serebryskie
- Fruit of the cotton-grass (*Eriophorum*) – The Serebryskie Reserve

fot. Ł. Semenik

OPENING II (GREEN)

Palace-Park Complex in Srebrzyszcze – a Baroque palace erected in the late 17th c., rebuilt in the mid-18th c. by Paweł Fontana's project. This is a storied seven-line structure in its central part and one-storey on outer lines. The interior has two-road and symmetrical system. The central part is occupied by a one-and-a-half storey ballroom and auditorium. The palace is surrounded with the 18th-century park typical of Italian garden style. The complex started to be protected from 1967. The park is crossed by the „Bog and Marsh Route”. A nature path „Serebryskie Bogs” starts in the village of Nowiny. The path is about 4,5 km long and is equipped with six information boards and a view tower. The village of Stańków is the beginning of another path „Stańków”, about 6 km long, marked, equipped with a dozen or so information boards and benches.

Nature Reserve Serebryskie Bogs is situated in the area of the communes: Chełm and Ruda-Huta. It was established in 1991 and covers an area of 377 ha. Here occur the unique in the country scale car-

- Stańków
- Stańków

fol. Ł. Semenik, K. Dromlewski, O. Bielak

Rezerwat Bagno Serebryskie leży na terenie gmin Chełm i Ruda-Huta. Powstał w 1991 roku, zajmuje powierzchnię 377 ha. Zachowane są tutaj unikatowe w skali kraju torfowiska węglanowe, będące ostoją rzadkich gatunków ptaków i roślin. W rezerwacie występuje ponad 60 gatunków ptaków chronionych, w tym ponad 30 lęgowych. Można tu spotkać m.in.: wodniczkę, derkacza, błotniaka łąkowego, kulika wielkiego, dubelta, kropiatkę, kureczkę zielonką i żurawia. Przez rezerwat przebiega ścieżka przyrodnicza „Bagno Serebryskie”.

Park podworski z pomnikami przyrody, dąb „Bolko” w Hniszowie, ścieżka przyrodniczo-historyczna „Bolko”.

Dąb „Bolko” rośnie na terenie parku podworskiego w miejscowości Hniszów, gmina Ruda-Huta. Jest jednym z najstarszych dębów w Polsce, ma 28 m wysokości, jego obwód wynosi około 9 m, a rzut korony – 32 m. Dąb „Bolko” jest pomnikiem przyrody, nazwę otrzymał w 1886 roku dla upamiętnienia Bolesława Trzebińskiego, brata właściciela Hniszowa.

Park powstał w XIX wieku i otaczał dwór Karpińskich, rozebrany po II wojnie światowej. Obecnie znajduje się tu około 250 drzew 17 gatunków, głównie: lipy drobnolistne, dęby szypułkowe, kasztanowce białe. Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Bolko” zaczyna się na południowo-zachodnim krańcu wsi. Prowadzi przez park podworski, obok dębu Bolko. Na trasie znajdują się okazałe drzewa i jeziorka (bagienka). Długość ścieżki wynosi 1,2 km, czas przejścia – 30 minut. Trasę wyposażono w 8 tablic informacyjnych i przygotowano miejsca do odpoczynku. Co roku, w sierpniu w cieniu wielkiego dębu odbywa się „Bolkowanie”. Obchody są podzielone na dwa dni, pierwszy ma charakter sportowy,

bonate peat bogs, a habitat for rare species of birds and plants. The reserve includes over 60 species of protected birds and 30 breeding ones. Tourists may find, among other things, the vacuole, the corncrake, the harrier, the curlew, the great snipe, the spotted crake, the little crake and the crane. A nature path „Serebryskie Bogs” is running through the Reserve.

- Dąb Bolko w Hniszowie
- The „Bolko” oak at Hniszów

drugi – jarmarku, podczas którego odbywa się „Nadbużańska Akademia Smaku”, konkurs na najlepszą potrawę regionalną.

Urząd Gminy Ruda-Huta, 22-110 Ruda-Huta, ul. Niepodległości 44
tel./fax 82 568 60 33, e-mail: ugruda-huta@o2.pl
www.ruda-huta.home.pl

Ścieżka przyrodnicza „Meandry Bugu” rozpoczyna się na skraju parku podworskiego w Hniszowie. Prowadzi przez dolinę Bugu, poprzez mozaikę naturalnych łąk, pastwisk, starorzeczy i kęp drzew. Jej długość wynosi około 5 km, czas przejścia – do 3 godzin, czas przejazdu – do 1,5 godziny. Walory przyrodnicze tego terenu spowodowały włączenie go do europejskiej sieci Natura 2000 jako formę obszaru specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowego Bugu”. Ścieżkę wyposażono w cztery tablice informacyjne. Jej atrakcją są punkty widokowe na dolinę i rzekę, które stanowią doskonałe miejsce obserwacji ornitologicznych.

Zespół dworsko-parkowy w Świerżach obejmuje pozostałości założenia pałacowo-parkowego. Pałac, który powstał na początku XIX wieku, został zniszczony po II wojnie światowej. Zachował się jedynie fragment ogrodzenia, domek dozorczy przy bramie głównej, dom ogrodnika oraz młyn, należący do zespołu pałacowego. W dobrym sta-

- Meandry Bugu
- The Bug River meanders

fol. K. Dromlewski

- Kościół w Świerżach
- A church at Świerże

fol. O. Bielak

Post-manor Park with Nature Monuments, the Oak Tree „Bolko” in Hniszów, Nature-history Path „Bolko”.

The oak tree „Bolko” is growing in the territory of a post-manor park in the village of Hniszów, the commune of Ruda-Huta. It belongs to one of the oldest oaks in Poland, 28 m high, 9 m thick, 32 m of the top tree projection. The oak „Bolko” is a nature monument; the name, given in 1886, is to commemorate Bolesław Trzebiński, a brother of Hniszów’s owner.

The park was established in the 19th c. and surrounded the Karpiński manor. After WW II the park was pulled down. At present about 250 trees representing 17 species are growing in the park, e.g.: the small-leaved lime, the English oak, the horse-chestnut.

The nature-history path „Bolko” starts in the south-western end of the village. It is running through the post-manor park, near the oak Bolko. On the route there are grand trees and small lakes (bogs). The path is 1.2 km long, the time of passing - 30 minutes. Eight infor-

- Pałac Suchodolskich w Dorohusku
- The Suchodolski mansion at Dorohusk

fol. Ł. Semeniuk

nie jest rozległy park z licznymi drzewami pomnikowymi (dęby, jesiony) oraz aleją grabową. W pobliżu płynie Bug. Park został wpisany do rejestru zabytków w 1992 roku.

Pałac Suchodolskich w Dorohusku położony jest w południowo-wschodniej części miejscowości. Obiekt został wzniesiony w połowie XVIII wieku przez Michała Maurycego Suchodolskiego. Budynek reprezentuje styl późnobarokowy. Pałac został odrestaurowany w latach 80. i 90. ubiegłego wieku. Pałac otacza park, w którym na powierzchni 3 ha zachowało się około 70 drzew. Na terenie parku znajduje się późnobarokowa kamienna figura św. Barbary z XVIII wieku oraz grobowiec rodziny Suchodolskich. Obiekt został wpisany do rejestru zabytków w 1972 roku. Obecnie w pałacu mieści się siedziba Gminnego Ośrodka Kultury i Turystyki w Dorohusku.

Izba regionalna w Turce prowadzona jest przez Koło Gospodyń Wiejskich w Turce. Gromadzi eksponaty ukazujące dawne życie na wsi: przedmioty codziennego użytku, sprzęty, narzędzia, ozdoby i wyroby miejscowego rękodziela ludowego.

Zbiornik wodny Husynne jest położony na skraju dwóch wsi: Husynne i Turka, zajmuje powierzchnię 120 ha. Dzięki piaszczystej plaży i czystej wodzie pełni funkcję rekreacyjną. Można tu także wędkować po wykupieniu zezwolenia (w cenie biletu opłacone jest miejsce parkingowe).

mation boards are found while walking. Places to rest have also been prepared.

Every year, in August, in the shade of the grand oak is held the so called „Bolkowanie”. The event lasts two days, the first is of sports character and the other is a fair, during which a composition for the best regional dish named „The Bug River Academy of Taste” takes place.

Communal Office Ruda-Huta
22-110 Ruda-Huta, 44 Niepodległości St., tel./fax 82 568 60 33
e-mail: ugruda-huta@o2.pl, www.ruda-huta.home.pl

Nature Path „Twists and Turns of the Bug River” starts at the end of the post-manor park in Hniszów. It is running through a mosaic of natural meadows, pastures, oxbows and tree clusters. It is about 5 km long; the time of covering it amounts to 3 hours on foot and up to 1.5 hours by car. Due to its natural values the path has been included into the European Network Nature 2000 as a place of special protection of birds named „the Valley of the Central Bug River”. The path is equipped with four information boards. The view over the valley and the river, being at the same time a perfect place for bird watching, is the greatest tourist attraction.

Manor-Park Complex in Świerże includes the remnants of the palace-park complex. The palace was built in the early 19th c.

Kościół w Pławnicach. Rzymskokatolicki kościół pw. św. Łyzdora. Obiekt powstał w 1828 roku jako cerkiew greckokatolicka, po 1875 r. prawosławna, zamieniona na kościół rzymskokatolicki w 1945 roku. Świątynia jest w stylu klasycystycznym z wystrojem o charakterze neogotycko-cerkiewnym pochodzącym z przełomu XVIII i XIX wieku.

Rezerwat „Roskosz” znajduje się na terenie gminy Dorohusk i Kamień. Został utworzony w 1990 roku, zajmuje powierzchnię 473 ha. Przedmiotem ochrony są unikalne zbiorowiska torfowisk węglanowych, jak też ostoje chronionych i rzadkich gatunków ptaków (bąk, błotniaki: łąkowy i stawowy, wodniczka, derkacz, kulik wielki, sowa błotna). Występują tu 504 gatunki roślin naczyniowych, w tym 37 objętych ochroną prawną. Gatunki rzadkie: starzec wielkolistny, marzycza ruda, tłuścisz pospolity odmiana dwubarwna, nasięźrał pospolity, turzyce *Buxbauma*, *Davalla*.

Rezerwat Przyrody „Brzeźno” został utworzony na terenie gminy Dorohusk w 1973 roku, zajmuje powierzchnię 165 ha. Przedmiotem ochrony są torfowiska węglanowe z rzadkimi gatunkami roślin. Dominującym zbiorowiskiem roślinnym, niewystępującym na takiej powierzchni nigdzie w Polsce, jest kłoc wiewcowa i szuwary turzy-

and was destroyed after WW II. Only a part of the fencing, a janitor's house at the main gate, a gardener's house and a mill belonging to the complex survived. A vast park with numerous trees-monuments (oaks, ashes) and a hornbeam lane are found in a good condition. The Bug River is flowing nearby. The park entered into a register of monuments in 1992.

Suchodolski Palace in Dorohusk is situated in the south-east part of the village. The building was erected in the late Baroque style in the mid-18th c. by Michał Maurycy Suchodolski. The palace was renovated in the eighties and nineties of the 20th century. It is surrounded with a 3-ha park with 70 trees. The late Baroque 18th-century stone figure of St. Barbara and the tomb of the Suchodolski family can be seen in the territory of the park. The palace entered into a register of monuments in 1972. Today the place is a seat of the Communal Culture Centre in Dorohusk.

Regional Chamber in Turka is managed by the Village Women's Club. It presents exhibits of the former rural life, such as everyday necessities, equipment, tools and products of the local craftsmen.

Husynne Water Reservoir is situated at the end of the two villages: Husynne and Turka, covering an area of 120 ha. A sandy beach and clean water have made it a recreation place. Fishing is also possible after purchasing a permit (the car park fee is included into the ticket)

A Church in Pławnicie St. Isidore's Roman Catholic Church was built in 1828 as an Orthodox Greek Catholic church, after 1875 it belonged to the Orthodox Church and in 1945 it became a Roman Catholic Church. The building was erected in classicistic style and the interior is of neo-Gothic-Orthodox church style dating back to the turn of the 18th century.

Nature Reserve „Roskosz” is situated in the communes of Dorohusk and Kamień. It was established in 1990, covering an area of 473 ha. The reserve protects unique clusters of carbonate peat bogs as well as rare species of birds (the Eurasian bittern, the western marsh

- Młode bociany
- Young storks

fot. K. Dromlewski

- Rezerwat żółwia błotnego
- Sanctuary of European pond turtle

fol. Ł. Semeniuk

cowe. Obrzeża kłociowisk porastają skupienia ginących gatunków turzyc, np. turzycy *Buxbaumia*, turzycy *Davalla* oraz wyjątkowo rzadki zespół marzycy rudej. Tu znajduje się jedno z niewielu stanowisk starca wielkolistnego. W rezerwacie jest jedyne znane na Lubelszczyźnie stanowisko storczyka dwulistnika muszego. Na terenie rezerwatu występuje zagrożona w skali globalnej wodniczka. W kłociowiskach gniazdują: błotniaki popielate, sowa błotna, bąk, kureczka zielonka i kropiatka, natomiast na łąkach – kulik wielki, dubelt i derkacz. Z gatunków objętych ochroną można obserwować tu: żurawia, błotniaka stawowego, rycyka, krwawodzioba i dziwonię. Łącznie na torfowiskach zaobserwowano 150 gatunków ptaków, z czego 75 regularnie tu gniazdujących. Różnorodność flory torfowisk sprzyja występowaniu blisko 800 gatun-

harrier, the Montagu's harrier, the vacuole, the corncrake, the Eurasian curlew, the short-eared owl). 504 species of vascular plants occur here, including 37 under protection. Rare species are as follows: *Senecio macrophyllus*, *Schoenus ferrugineus*, the common butterwort of two colour variety, the adder's tongue, the sedges *Buxbaumia*, *Davalla*.

Nature Reserve „Brzeźno” was established in the commune of Dorohusk in 1973, covering an area of 165 ha. Carbonate peat bogs with rare plant species are of particular protection in the reserve. Dominating community of plants, nowhere in Poland occurring on such a large surface, is *Cladium mariscus* and sedge reed beds. The edges of the *Cladium mariscus* area are grown with clusters of dying out species of sedge, e.g. the sedge *Buxbaumia*, the sedge *Davalla* and a very rare cluster of *Schoenus ferrugineus*. This is also a place where a rare community of *Senecio macrophyllus* occurs. The reserve has a stand of the fly orchid, the only one known in the Lublin Land. The vacuole, threatened in a global scale, can also be found in the reserve. The *Cladium mariscus* areas are nests for Montagu's harriers, the short-eared owl, the Eurasian bittern, the little crane and the spotted crane. In the meadows live the Eurasian curlew, the great snipe and the corncrake. The protected species include: the crane, the western marsh harrier, the black-tailed godwit, the common redshank and the common rosefinch. 150 species of birds in total have been observed so far in the peat bogs, including 75 regularly nesting here. A variety of flora is favourable for almost 800 species of butterflies. Some of them have the only in Poland habitat here. In the rushes lives the pro-

- Staw – aleja parkowa
- Staw – a park lane

fol. Ł. Semeniuk

- Ciemiężca zielona
- *Veratrum lobelianum*

fol. O. Bielak

- Bocian
- A stork

fol. K. Dromlewski

ków motyli. Kilkanaście z nich posiada tu jedyne w Polsce stanowiska. W szuwarach kłociowisk żyje objęty ochroną żółw błotny. Torfowiska węglanowe ze względu na wyjątkowo dużą różnorodność biologiczną uznano za unikalny zespół przyrodniczy w skali kraju i Europy. Poznaniu walorów rezerwatu służy ścieżka dydaktyczna wraz z wieżą widokową oraz Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Oddziału Terenowego Lubelskich Parków Krajobrazowych w Brzeźnie.

Brzeźno

Miejscowość leży w odległości 10 km od Chełma, na trasie do Dorohuska. Około 20 domów (z lat 30. i 40. XX wieku) tej miejscowości zostało wpisanych do rejestru „Zabytków architektury i budownictwa w Polsce”. Znajduje się tu Muzeum Etnograficzne „U cioci Mazurkowej”. W wiejskiej chałupie zgromadzono eksponaty z początku XX wieku: meble i narzędzia codziennego użytku. Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Oddziału Terenowego Lubelskich Parków Krajobrazowych w Brzeźnie oferuje zajęcia warsztatowe interesujące z uwagi na położenie w bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatów przyrody: „Bagno Serebryskie”, „Brzeźno” i „Roskosz”.

Zwiedzanie Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego Oddziału Terenowego Lubelskich Parków Krajobrazowych w Brzeźnie należy wcześniej uzgodnić z Zespołem Parków Krajobrazowych Polesia, tel. 82 563 25 20.

Trasa Odsłony II jest położona na malowniczym terenie Chełmskiego Parku Krajobrazowego i dorzecza Bugu. Występują tu dwa szlaki dziedzictwa kulturowego: „Szlak Historyczny”, „Szlak Przenikania Kultury” oraz dwa szlaki rowerowe: regionalny „Nadbużański Szlak Rowerowy” i lokalny „Leśne ostepy Chełmskiego Parku Krajobrazowego”. Przepiękną przyrodę ziemi chełmskiej można podziwiać podczas wycieczki kajakiem dolinami rzek Bug i Uherka. Jest to możliwe również podczas jazdy konnej po „Poleskim Szlaku Konnym”. Odsłona II Szlaku Kredą Pisanego – po atrakcjach ziemi chełmskiej przecina się ze szlakami wytyczonymi przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze:

- „Szlak Nadbużański” – czerwony,
- „Szlak Pojezierny Południowy” – żółty,
- „Szlak Bagien i Moczarów” – niebieski.

tected European pond turtle. Due to an exceptionally large biological variety, the carbonate peat bogs are considered to be a unique natural complex both in Poland and in Europe. The values of the reserve can be known better while walking the didactic path with a view tower, and visiting the Didactic-Museum Division of the Lublin Landscape Parks in Brzeźno.

Brzeźno

The village of Brzeźno lies 10 km from Chełm, on the road to Dorohusk. About 20 cottages (from the 30s and 40s of the 20th c.) entered into a register of „Monuments of Architecture and Building in Poland”. An Ethnographic Museum „At Aunt Mazurkowa’s House” is located in Brzeźno. The rural cottage has a collection of things from the early 20th c.: furniture and everyday necessities. The Didactic-Museum Division of the Lublin Landscape Parks in Brzeźno offers workshop classes which situated in the vicinity of the nature reserves „Serebryskie Bogs”, „Brzeźno” and „Roskosz” are found attractive.

The Didactic-Museum Division of the Lublin Landscape Parks in Brzeźno can be visited after earlier arrangement with the Polesie Landscape Park Complex, tel. 82 563 25 20.

The route of Opening II is situated in a picturesque area of the Chełm Landscape Park and the Bug river basin. Two routes of cultural heritage are found here: „The History Route”, „The Intercultural Route” and two bicycle routes: regional „The Bug River Bicycle Route” and local „The Backwoods of the Chełm Landscape Park”. The beauty of the Chełm Land nature can be admired while canoeing down the valleys of the Bug and the Uherka rivers, or during a horse ride along „The Polesie Horse Route”.

Opening II of the Chalk-written Route – around the Tourist Attractions of the Chełm Land crosses the following routes marked out by the Polish Tourist and Country-Lovers’ Association:

- „The Bug River Route” – red,
- „The Lakeland Southern Route” – yellow,
- „The Bog and Marsh Route” – blue.

ODSŁONA III (NIEBIESKA)

Rezerwat Przyrody „Wolwinów” powstał w 1972 roku, położony jest w lesie Borek. Znajdują się tutaj stanowiska roślinności stepowej z wisienką stepową, goryszem alzackim, lilią złotogłów.

Kościół katolicki pw. św. Michała Archanioła w Kamieniu, dawny zbór ewangelicki z 1881 roku. Budynek ten Kościół katolicki nabył od protestantów po II wojnie światowej. Świątynia jest murowana, trzynawowa, neogotycka, przy prezbiterium zakrystia, na frontonie wieża, ołtarz główny drewniany, przywieziony przez repatriantów zza Buga. W ołtarzu obrazy Matki Bożej i zasuwany – św. Michała Archanioła.

Wiatrak „koźlak” – wybudowany w 1934 roku we wsi Suchawa (gmina Wyrki, powiat włodawski) przez Jakuba Kwietniewskiego. Czynny był w latach 1934–1962. W latach 70. XX wieku został wykupiony przez muzeum chełmskie i przeniesiony do Natalina.

- Zbiornik wodny Natalin
- The Natalin water reservoir

OPENING III (BLUE)

Nature Reserve „Wolwinów” was established in 1972 and is situated in the Borek woodlands. The stands of steppe plants, including the dwarf cherry, *Peucedanum alsaticum*, the Turk's cup lily, are found here.

St. Michael Archangel's Church in Kamień, a former Protestant church from 1881. The building was purchased by the Catholic Church from Protestants after WW II. The temple has three naves, is built of brick in a neo-Gothic style, a vestry is situated next to the presbytery, a tower is on the frontage, the wooden main altar was brought by repatriates from behind the Bug River frontier. The altar is ornamented with the pictures of the Heavenly Mother and St. Michael Archangel, which is drawn.

Windmill „Birch Bolete” – was built in 1934 in the village of Suchawa (the commune of Wyrki, district of Włodawa) by Jakub

foto. Ł. Semenjuk

Zbiornik wodny Natalin to sztuczny zbiornik o powierzchni 16,06 ha o funkcji retencyjnej i rekreacyjnej. Znajduje się tu piaszczysta plaża, istnieje możliwość wędkowania. Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy „Pod Wiatrakami” oferuje jazdę konną, wypożyczalnię sprzętu oraz organizację imprez.

Baza noclegowa

Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy „Pod Wiatrakami”

22-113 Kamień, Natalin
tel. 82 567 15 63, 82 560 37 91, 501 45 85 99.
Oferuje 7 pokoi 3-osobowych.

Ośrodek jeździecki: Stajnia „Tesa”

22-113 Kamień 119b, tel. 82 567 14 43, 603 874 757
e-mail: tesa31@wp.pl

Zbiornik wodny „Dębowy Las” leży na terenie gminy Żmudź, 2 km od głównej drogi Chełm-Hrubieszów. Zalew zajmuje powierzchnię 27 ha. Ma wydzieloną piaszczysto-trawiastą plażę i strzeżone kąpielisko. W lecie są tu organizowane festyny z zawodami sportowo-sprawnościowymi i koncertami, a w bardziej ustronnych częściach zalewu odbywają się zawody wędkarskie. Można tu wędkować (przepustki stałe, tygodniowe i dwudniowe – do nabycia w siedzibie Urzędu Gminy Żmudź). Nazwa zbiornika pochodzi od rosnącego nieopodal lasu z pokażnymi okazami dębów.

Zalew w Puszczy, położony jest na terenie gminy Żmudź w otoczeniu lasów. Zbiornik zajmuje powierzchnię około 12 ha i jest zasilany wodami Kanału Żmudzkiego. Parafia Wojskowo-Cywilna pw. św. Kazimierza z Chełma urządziła tu miejsce wypoczynku dzieci i młodzieży. Do dyspozycji uczestników są: namioty, kontener mieszkalny z obszernym tarasem, kapliczka, świetlice, stołówka, stajnie, wybieg dla koni, boisko do koszykówki, boisko do piłki siatkowej i nożnej, ścianka wspinaczkowa, miejsce na ognisko. Wokół zbiornika wodnego plaża i pomosty.

- Zbiornik wodny „Dębowy las”
- The „Oak Forest” water reservoir

fol. Ł. Semeniuk

Kwietniewski. It was open in 1934-1962. In the 70s of the 20th c., the windmill was purchased by the Chełm Museum and moved to Natalin.

Water Reservoir Natalin is an artificial reservoir of 16.06 ha. It is both a storage reservoir and a place for recreation with a sandy beach and fishing possibilities. The „Windmill” Recreation and Sports Centre offers horse riding, equipment rental and organises events.

Accommodation

The „Windmill” Recreation and Sports Centre

22-113 Kamień, Natalin
tel. 82 567 15 63, 82 560 37 91, 501 45 85 99.
Offers 7 three-person rooms.

Horse Riding Centre: Stable „Tesa”

22-113 Kamień 119b, tel. 82 567 14 43, 603 874 757
e-mail: tesa31@wp.pl

Water Reservoir „Oak Forest” lies in the commune of Żmudź, 2 km from the main road Chełm-Hrubieszów. The reservoir covers an

Parafia Wojskowo-Cywilna pw. św. Kazimierza, Chełmski Ośrodek Wsparcia Bliźniego „Caritas”, ul. Lubelska 137 A, 22-100 Chełm
tel./fax 82 565 38 43, kom. 509 048 979, 501 386 161, 501 386 048
e-mail: kazimierzchelm@wp.pl

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Żmudzi

powstał około 1753 roku jako cerkiew unicka. Po II wojnie światowej świątynia została przejęta przez katolików, a w 1984 roku utworzono samodzielną parafię. Drewniany obiekt jest konstrukcji zrębowej, posiada wyposażenie z XVIII i XIX wieku. W ołtarzu głównym znajduje się ikona Ukrzyżowania z Matką Boską i św. Janem Ewangelistą z 1757 roku. W ołtarzach bocznych obrazy z XVIII wieku: w lewym Matki Boskiej z Dzieciątkiem w koronach blaszanych, w prawym – św. Antoniego. Obok świątyni stoi osiemnastowieczna drewniana dzwonnica, konstrukcji słupowej z dzwonem z 1643 roku.

Rezerwat Przyrody „Żmudź” powstał w 1980 roku, zajmuje powierzchnię 5,81 ha. Występują w nim unikalne formy erozyjne na stokach zbudowanych ze skał kredowych oraz stanowiska roślin kserotermicznych. W rezerwacie znajduje się najbogatsze w Polsce stanowisko lnu złocistego oraz miłek wiosenny, zawilec wielkokwiatowy, powojnik prosty i aster gawędka.

fol. O. Bielak

- Przetacznik kłosowy
- The spiked speedwell (*Veronica spicata*)

area of 27 ha. It has a separate guarded sandy and grassy beach. In the summer are organised fests with sports competitions and concerts; in the more remote parts of the lake angling contests are held. It is possible to fish here (permanent, weekly and two-day passes are available in the Communal Office in Żmudź). The name of the reservoir originates from the nearby forest where splendid oak trees are growing.

Reservoir in the Primeval Forest in the commune of Żmudź is situated amidst forests. It covers an area of 12 ha and is powered by water from the Żmudzki Canal. The military-civilian parish of St. Kazimierz's Church from Chełm made the reservoir a place of recreation for children and youth who may use: tents, a dwelling container with a large terrace, a small chapel, a common room, a canteen, stables, a paddock, basketball and volleyball courts, a football pitch, a climbing wall, a place for bonfire. The reservoir is surrounded with a beach and piers.

The military-civilian parish of St. Kazimierz's Church, The Chełm Centre of a Neighbour's Support „Caritas”
137A Lubelska St., 22-100 Chełm
tel./fax 82 565 38 43, mob. 509 048 979, 501 386 161, 501 386 048.
e-mail: kazimierzchelm@wp.pl

- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Żmudzi
- The Elevation of the Cross Church at Żmudź

fol. Ł. Semenik

Zespół sakralny w Klesztowie składa się z: murowanego kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, dawnego cmentarza przykościelnego wraz z drzewostanem, dzwonnicy, przytułku, domu kościelnego, muru ogrodzeniowego oraz plebanii. Kościół został wybudowany przed 1772 rokiem jako cerkiew unicka. Obiekt jest jednonawowy, wewnątrz ozdabia późnobarokowa polichromia autorstwa Gabriela Sławińskiego z 1772 roku. W świątyni znajduje się ołtarz główny z parzystymi kolumnami i wazonami rokokowymi, ozdobiony obrazem Matki Boskiej Chełmskiej z 1745 roku oraz dwa ołtarze boczne. Dzwonnica-brama powstała po 1772 roku w stylu późnobarokowym. Budowlę wieńczą dwie sygnaturki z przełomu XVIII-XIX wieku.

Izba regionalna w Stanisławowie. W izbie zgromadzono ponad sto eksponatów, głównie przedmioty użytku codziennego.

foto. O. Bielak

- Zawilec wielkokwiatowy
- The snowdrop anemone (*Anemone sylvestris*)

foto. O. Bielak

- Rzeka Bug
- The Bug River

The Elevation of the Cross Church in Żmudź was built about 1753 as a Uniate Orthodox Church. After WW II the church was adopted by the Catholics, and in 1984 a new parish was established. It is a wooden framework structure with the interior from the 18th c. and 19th c. The main altar is decorated with an icon of the Crucifixion with the Mother of Jesus and St. John from 1757. In the side altars, the 18th c. paintings are placed: Heavenly Mother with the Child in tin crowns in the left altar and St. Anthony of Padua's picture - in the right altar. Near the church is located the 18th c. wooden belfry, of pillar construction with a bell from 1643.

Nature Reserve „Żmudź” was established in 1980, covering an area of 5.81 ha. Unique erosive forms on chalk slopes as well as xerothermic plant stands can be found in the reserve. Here also occurs the richest in Poland stand of the golden flax. Other plants include: the pheasant's eye, the snowdrop anemone, the erect clematis and the European Michaelmas daisy (*Aster amellus*).

Sacral Complex in Klesztów is composed of the Assumption Parish Church made of wood, a former churchyard along with the stand,

- Kopiec Kościuszki w Uchańce
- Kościuszko Mound at Uchańka

foto. K. Dromlewski

Kopiec Kościuszki w Uchańce został usypany w 1861 roku dla upamiętnienia żołnierzy polskich poległych w bitwie pod Dubienką 18 lipca 1792 roku. Inicjatorem przedsięwzięcia był Mikołaj Niechaj, lekarz, uczestnik powstania styczniowego. Kopiec usytuowano w miejscu rozlokowania wojsk polskich, które pod wodzą Tadeusza Kościuszki walczyły z wojskami rosyjskimi. W 1939 r. kopiec został całkowicie zniszczony, odnowiono go w 1964 r. Obecnie kopiec ma 10 m wysokości, na jego szczycie znajdują się trzy maszty. Przy Kop-

a bell tower, a shelter, a church house, a fencing wall and a personage. The church was built in 1772 as a Uniate Orthodox church. It has one nave; the interior dating from 1772 is decorated with the late Baroque polychrome by Gabriel Sławiński. The main altar has coupled columns and rococo vases and is ornamented with the picture of Our Lady of Chełm from 1745. There are also two side altars in the church. The late Baroque belfry-gate was established after 1772. The whole structure is crowned with two little bells from the turn of the 18th century.

Regional Chamber in Stanisławów. The chamber presents over a hundred exhibits, for the most part everyday necessities used by the local people.

Kościuszko Mound in Uchańka was made in 1861 on the initiative of Mikołaj Niechaj, a doctor and the January Uprising participant. The mound was created in honour of the Polish soldiers killed in the battle of Dubienka on 18 July 1792. It is located in the place where the Polish troops quartered and fought against the Russian soldiers. In 1939 the mound was totally destroyed, and renovated in 1964. Today it is 10 m high, and has three flagpoles on its top. Every year a youth meeting is held here to respect the national past and the effort of those who lost their lives fighting for freedom of their Motherland.

- Nadbużański wschód słońca
- Sunrise over the Bug River

foto. Ł. Semenjuk

cu w Uchańce corocznie odbywa się zlot młodzieży, którego celem jest uszanowanie narodowej przeszłości oraz wysiłku poległych w walce o wolność Ojczyzny.

Dubienka

Duża wieś położona w dolinie Bugu, oddalona od Chełma o około 40 km. W miejscowości znajduje się kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej wzniesiony w latach 1863–1866. W rokokowym ołtarzu głównym umieszczony jest obraz Najświętszej Marii Panny z początku XVIII wieku.

W centralnej części wsi znajduje się cerkiew prawosławna w stylu bizantyjsko-ruskim z początku XX wieku. Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Dubience funkcjonuje izba tradycji. Na centralnym placu Dubienki usytuowano pomnik –czołg T-34 upamiętniający przekroczenie Bugu przez I Armię Wojska Polskiego w lipcu 1944 roku.

Baza noclegowa

Można wybrać pole namiotowe przy zalewie lub gospodarstwa agroturystyczne w Dubience:

- Alfreda Mikołajczuk
22-145 Dubienka, ul. Chełmska 19, tel. 82 566 82 81;
- Irena Burdzicka
22-145 Dubienka, ul. Kościuszki 28 B, tel. 82 566 83 39;
- Krystyna i Jan Ulanicy
22-145 Dubienka, ul. Zatylna 2b, tel. 82 566 81 45;
- Gabriela Poliwczak
22-145 Dubienka, ul. Czerwonego Krzyża 2, tel. 82 566 80 75;
- Kazimiera Kozińska
22-145 Dubienka, ul. Krynica 1, tel. 82 566 81 15;
- Bogusława Starzykowska
22-145 Dubienka, Starosiele 9, tel. 82 566 83 38;
- Danuta Burda
22-145 Dubienka, ul. Kościelna 23, tel. 82 566 80 59;
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe (sezonowe, funkcjonuje w okresie letnim w Liceum Ogólnokształcącym w Dubience),
22-145 Dubienka, ul. 3 Maja 4, tel. 662 589 694.

Dubienka

A large village situated in the valley of the Bug River, about 40 km from Chełm. The Blessed Trinity Parish Church built in 1863–1866 is located in the village. A rococo-style main altar is ornamented with a picture of the Blessed Virgin Mary from the beginning of the 18th century.

The Orthodox Church in Byzantine-Russian style from the early 20th c. is found in the central part of the village. A tradition chamber is open in the Communal Culture Centre in Dubienka. The central square of the village is occupied by a monument- tank T-34 commemorating crossing the Bug river by I Polish Army in July 1944.

Accommodation

Campsite at the reservoir or agrotourist farms available in Dubienka:

- Alfreda Mikołajczuk
22-145 Dubienka, 19 Chełmska St., tel. 82 566 82 81;
- Irena Burdzicka
22-145 Dubienka, 28 B Kościuszki St., tel. 82 566 83 39;
- Krystyna i Jan Ulanicy
22-145 Dubienka, 2b Zatylna St., tel. 82 566 81 45;
- Gabriela Poliwczak
22-145 Dubienka, 2 Czerwonego Krzyża St., tel. 82 566 80 75;
- Kazimiera Kozińska
22-145 Dubienka, 1 Krynica St., tel. 82 566 81 15;
- Bogusława Starzykowska
22-145 Dubienka, Starosiele 9, tel. 82 566 83 38;
- Danuta Burda
22-145 Dubienka, 23 Kościelna St., tel. 82 566 80 59;
- Youth Hostel
(seasonal, open in the summer in Secondary School in Dubienka),
22-145 Dubienka, 4 3 Maja St., tel. 662 589 694.

Holiday Resort in Starosiele – here starts the approx. 5 km long nature path „The Bug River Oxbow” leading through the Bug meadows. The bathing beach is provided with a campsite and a scouting campsite (a former manor house).

Ośrodek wypoczynkowy w Starosielu – znajduje się tu początek około 5 km ścieżki przyrodniczej „Starorzecze Bugu” wiodącej przez łąki nadbużańskie. Nad kąpieliskiem w starorzeczu Bugu przygotowano pole namiotowe i stanicę harcerską (dawny ośrodek dworski).

Pole biwakowe Starosiele

Do dyspozycji: stanowiska z energią elektryczną, sanitariaty, miejsca na grill i ognisko, plac zabaw. tel. 664 273 010.

Rezerwat Przyrody „Siedliszcze” jest położony na terenie gminy Białopole. Rezerwat powstał w 1975 roku, zajmuje powierzchnię 15,12 ha. Przedmiotem ochrony są miejsca lęgowe orlika krzykliwego oraz fragmenty lasu łąkowego o charakterze naturalnym.

Zespół pałacowo-parkowy w Maziarni Strzeleckiej usytuowany jest na wschód od drogi Chełm-Hrubieszów. Główną bu-

- Kościół w Dubience
- A church at Dubienka

fol. K. Dromlewski

Campsite Starosiele

Provided with: electric power stands, lavatories, places for grill and bonfire, playground.

tel. 664 273 010.

Nature reserve „Siedliszcze” is situated in the commune of Białopole. It was established in 1975, covering an area of 15.12 ha. Breeding stands of the lesser spotted eagle as well as some parts of the wet-ground forest are under particular protection in the reserve.

Palace-Park Complex in Maziarnia Strzelecka is situated east of the Chełm-Hrubieszów road. The Zamoyski hunting palace is the central building. It was constructed about 1903 and has a two-storey ballroom with an oak fireplace. Today the palace is occupied by the Strzelce Forestry Management with the Recreation-Training Wood Centre. The whole complex is surrounded with a park that covers an area of 10 ha and has two linden lanes, 15 m and 13 m long. There are about 160 trees representing 19 species in the park.

„Strzeleckie Woodlands” path starts near the Zamoyski hunting palace in Maziarnia Strzelecka and leads through different habitat types, ending in the wood school. The route is crossing the commu-

- Zespół pałacowo-parkowy w Maziarni Strzeleckiej
- Park and palace at Maziarnia Strzelecka

fol. Ł. Semenik

dowlą jest pałac myśliwski Zamoyskich powstały około 1903 roku z salą balową o wysokości dwóch kondygnacji oraz z dębowym kominem. Obecnie w budynku mieści się siedziba Nadleśnictwa Strzelce z Leśnym Ośrodkiem Szkoleniowo-Wypoczynkowym. Pałac otacza park o powierzchni 10 ha z dwiema alejami lipowymi o szerokości 15 i 13 m. W parku znajduje się około 160 drzew 19 gatunków.

Ścieżka „Lasy Strzeleckie” zaczyna się przy pałacu myśliwskim Zamoyskich w Maziarni Strzeleckiej, prowadzi przez różne typy siedlisk leśnych i kończy się w szkółce leśnej. Trasa przebiega przez teren gminy Białopole w centralnej części Strzeleckiego Parku Krajobrazowego i ostoi ptasiej „Lasy Strzeleckie”. Trzykilometrowa ścieżka oznakowana ośmioma tablicami informacyjnymi pozwala poznać ciekawe gatunki roślin i zwierząt w Lasach Strzeleckich.

Rezerwat Przyrody „Liski” leży na terenie Strzeleckiego Parku Krajobrazowego. Rezerwat został utworzony w 1978 roku, zajmuje powierzchnię 94 ha. Chronione są w nim drzewostany dębowe oraz

ne of Białopole in the central part of the Strzelecki Landscape Park and the bird refuge „Strzeleckie Woodlands”. The three-kilometre-long path marked with eight boards enables tourists to know interesting species of plants and animals dwelling in this place.

Nature Reserve „Liski” lies in the territory of the Strzelecki Landscape Park. It was established in 1978 and covers an area of 94 ha. Oak and pine tree stands of natural origin are under particular protection here. The following plant species are protected: the listera ovata, the lesser butterfly-orchid, the broad-leaved helleborine, as well as animals: the black stork and the collared flycatcher.

The Assumption Church in Buśno is situated at the crossing of the roads from Białopole, Putnowice and Raciborowice. It was erected in 1795 as a part of the Greek-Catholic Orthodox church, becoming later an Orthodox church only. Since 1919 the church has belonged to the Catholics. The main altar from 1888 is decorated with a picture representing the Assumption. The rococo organ from the turn of the 18th c. is found here, too. During the Second World War Buśno was a place where a Nazi labour camp was established.

St. Barbara Church in Turowiec was built in 1832 as a parish Greek Catholic Orthodox church. Since 1919 it has been a Roman Catholic church. The building was constructed in the late classicistic style. The main altar with a picture of Heavenly Mother with the Child is of a Baroque style. The side altars are decorated with the pictures of St. Barbara and Saints Peter and Paul. In the choir, there is an eight-sound organ from 1964. The church along with the churchyard has been under protection since 1988.

Wojśławice

One of the very few places in Poland where three temples have survived: a church, an Orthodox church and a synagogue.

St. Michael Archangel's Roman Catholic Church was erected in 1595-1608, later it was many times destroyed and renewed; rebuilt in a Baroque style.

St. Elijah's Greek Catholic Orthodox Church was erected in 1771. After the union was cancelled, it became an Orthodox church only.

- Lasy Strzeleckie
- The Strzeleckie Woodlands

foto: O. Bielak

sosnowe naturalnego pochodzenia. Pod ochroną są następujące gatunki roślin rosnące w rezerwacie: listera jajowata, podkolan biały, kruszczyk szerokolistny oraz zwierzęta w nim żyjące: bocian czarny, muchówka białoszyja.

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Buśnie

znajduje się u zbiegu dróg z Białopola, Putnowic i Raciborowic. Obiekt został wzniesiony w 1795 roku jako część zespołu cerkwi grekokatolickiej, przemianowanej następnie na cerkiew prawosławną. Od roku 1919 – kościół katolicki. W ołtarzu głównym z 1888 roku umieszczony jest obraz przedstawiający Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny. Znajdują się tu rokokowe organy z przełomu XVIII i XIX wieku. W Buśnie podczas II wojny światowej istniał hitlerowski obóz pracy.

Kościół pw. św. Barbary w Turowcu powstał w 1832 roku jako parafialna cerkiew grekokatolicka. Od 1919 roku jest to kościół rzymskokatolicki. Budynek utrzymany jest w stylu późnoklasycystycznym. Ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem o charakterze barokowym. W ołtarzach bocznych obrazy: św. Barbary oraz św. Piotra i Pawła. Na chórze organy ośmiogłosowe z 1964 roku. Obiekt wraz z cmentarzem objęty ochroną w 1988 roku.

Wojślawice

Jedna z nielicznych miejscowości w Polsce, w której zachowały się budynki trzech świątyń: kościół, cerkiew, synagoga.

Kościół rzymskokatolicki pw. św. Michała Archanioła został wzniesiony w latach 1595–1608, potem wielokrotnie niszczone i odnawiany. Przebudowany w stylu barokowym.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Eliasza została wzniesiona w 1771 roku, po kasacie unii funkcjonowała jako cerkiew prawosławną. Obiekt wpisano do rejestru zabytków w 1970 roku. Przy cerkwi znajduje się dzwonnica wybudowana w latach 1913–1914, którą w 2008 r. wpisano do rejestru zabytków.

Synagoga w obecnym kształcie powstała w latach 1890–1894. Dzisiaj znajduje się w niej biblioteka i Urząd Stanu Cywilnego. Objęta ochroną konserwatorską w 1987 roku.

Dróg wylotowych z Wojślawic strzegą barokowe kapliczki z 1762 roku, ufundowane przez Mariannę Daniłowicz z Potockich. W cen-

The building entered into a register of monuments in 1970. A tower bell, entered into a register of monuments in 2008, is situated near the Orthodox church.

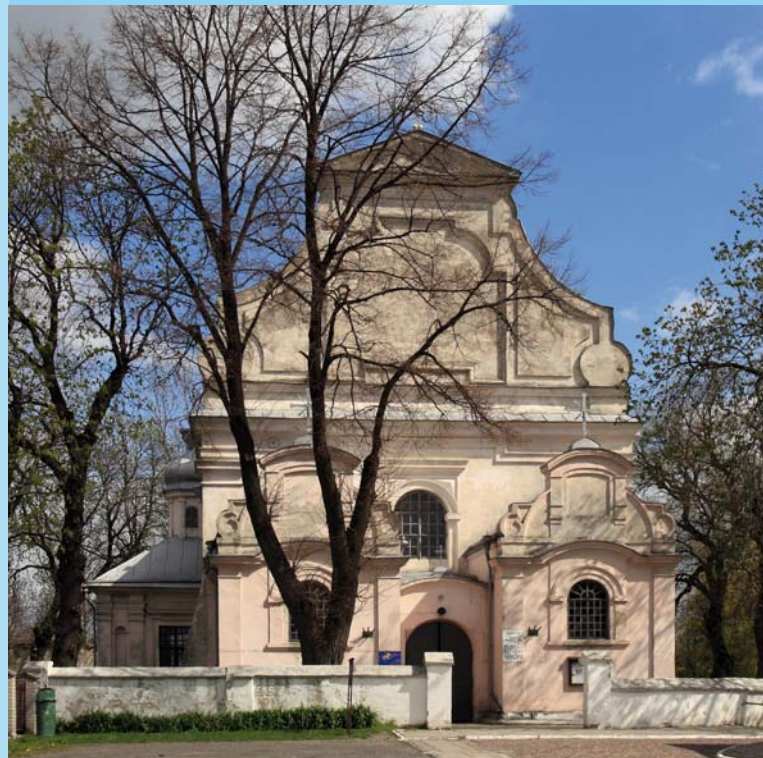
The present synagogue was built in 1890–1894. Today it is a library and a Civil Registry Office. The synagogue has been under restorer's care since 1987.

Exit roads from Wojślawice are protected by Baroque chapels from 1762, endowed by Marianna Daniłowicz of the Potocki family. In the central part of Wojślawice is situated St. John of Nepomuk's chapel, in the east – St. Florian's chapel, in the south – St. Barbara's chapel, and in the north – St. Thecla's chapel.

Every year in July Wojślawice arrange „Nice Meeting with Tradition – Jakub Wędrowycz's Days”. The programme includes: literary and music workshop, presentation of customs and ways of fighting in the early Middle Ages, music concerts, film and drama shows, photography exhibition, competitions, games and plays.

- Wojślawice
- Wojślawice

foto. K. Dromlewski

- Wojsławice – Synagoga. Pomnik Kościuszki. Staw
- Wojsławice – a synagogue. The Kościuszko monument. A pond

fol. Ł. Semeniuk

trum Wojsławic stoi kapliczka św. Jana Nepomucena, na wschodzie – św. Floriana, na zachodzie – św. Michała Archanioła, na południu – św. Barbary, na północy – św. Tekli.

W Wojsławicach każdego roku w lipcu odbywają się „Wesołe Spotkania z Tradycją – Dni Jakuba Wędrowczyca”. W programie m.in.: warsztaty literackie i muzyczne, pokazy obyczajów i walk wczesnośrednio-wiecznych, koncerty muzyki tradycyjnej, spektakle teatralne, pokazy filmowe, wystawy fotografii, konkursy, gry i zabawy.

„Dni Jakuba Wędrowczyca”

Wojsławice, tel. 604 189 702
www.djw.konwent.pl

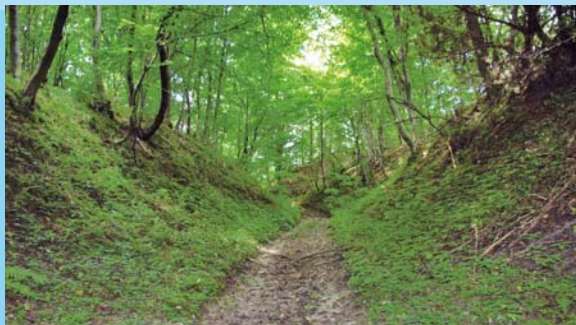
Układ urbanistyczny Wojsławic odzwierciedla relacje przestrzenne zabudowy miejskiej z przełomu XIX–XX wieku. Centrum stanowi czworokątny rynek. Na południe od rynku – nieregularny plac targowy, w jego pobliżu dawna dzielnica żydowska. Zabudowany jest budynkami drewnianymi i murowanymi, przeważnie parterowy-

„Jakub Wędrowczyca's Days”

Wojsławice, tel. 604 189 702
www.djw.konwent.pl

Urban arrangement of Wojsławice follows the spatial relations of buildings from the turn of the 19th century. A tetragonal market square makes the centre. South of it is situated an irregular market place and a former Jewish district is found nearby. The square is built up with wooden and brick buildings, mostly one-storey, in a roof-ridge-arrangement. A lot of buildings still have arcades. The parish church lies east of the market square, and the former Orthodox church is situated north-east.

Springs in Majdan Nowy – here are found gorges crossing the upland and an early medieval stronghold with hardly seen three rings of walls. A nature monument from 1988 – a spring niche with seven springs, covering an area of 0.64 ha, is also worth seeing.

- Wąwozy, Majdan Nowy
- Gorges, Majdan Nowy

foto. Ł. Semeniuk

mi, ustawionymi kalenicowo. W kilku budynkach zachowały się jeszcze podcienia. Kościół parafialny położony jest na wschód od rynku, a dawna cerkiew parafialna na północny–wschód.

Źródlika w Majdanie Nowym – znajdują się tu wąwozy przecinające wysoczyznę oraz grodzisko wczesnośredniowieczne z mało widocznymi trzema pierścieniami wałów. Warto zobaczyć pomnik przyrody (1988) – niszę źródłową z siedmioma źródłami, zajmującą powierzchnię 0,64 ha.

Zalew Maczuły w Horodysku leży na terenie gminy Leśniowice. Zbiornik o powierzchni 26 ha, jest zasilany przez rzekę Horodyską. Wykorzystywany głównie przez wędkarzy.

Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Spacerkiem po okolicach Sielca” została wytyczona przez gminę Leśniowice. Można ją pokonać pieszo lub na rowerze. Przebiega przez obszar Działów Grabowieckich, a jej atrakcją jest Las Kumowski z dorodnymi dębami oraz stanowiskami buczyny. Na ścieżce znajdują się zabytki kultury: otoczone parkiem siedemnastowieczne ruiny zamku, dwór z XIX wieku w Sielcu, klasycystyczny kościół w Kumowie Plebańskim, nieopodal którego stoi dziewiętnastowieczny młyn wodny. W Kumowie znajduje się Ośrodek Dokumentacji Życia, Kultury i Twórczości Wsi Leśniowskiej.

Maczuły Reservoir in Horodysk lies in the commune of Leśniowice. The reservoir whose area covers 26 ha is powered by the Horodyska River. It is mostly used by anglers.

Nature-History Path „Walking Around Sielec” was marked out by the commune of Leśniowice. It can be covered on foot or by bicycle. It is running through Działy Grabowieckie, and its attraction is the Kumowski forest with gorgeous oak trees and birch stands. Tourists may also find the following monuments of culture: the 17th century ruins of a palace surrounded with the park, a 19th century manor house in Sielec, a classicistic church in Kumów Plebański with a nineteenth-century watermill. The Centre Documenting Life, Culture and Works of the Village of Leśniowice is located in Kumów.

The Visitation Church in Kumów Plebański was erected in the years 1821-1824. The one-nave building is of classicistic style with some neo-classicistic elements. It has two chapels and a rich interior

- Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Kumowie Plebańskim
- The Visitation Church at Kumów Plebański

foto. K. Dromlewski

- Spływ kajakowy rzeką Uherką
- The Uherka River canoeing rally

fot. K. Dromiewski

- Młyn wodny na Uherce
- Watermill on the Uherka

fot. K. Dromiewski

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Kumowie Plebańskim powstał w latach 1821–1824. Jest to jednonawowa budowla w stylu klasycystycznym z elementami neoklasycystycznymi. Posiada dwie kaplice oraz bogate wyposażenie z XVIII wieku. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z drugiej połowy XVII wieku. W świątyni znajdują się późnobarokowe dwunastogłosowe organy z 1826 roku z rzeźbami króla Dawida i dwóch aniołów, późnobarokowa chrzcielnica oraz ambona regencyjna z pierwszej połowy XVIII wieku. Obok kościoła znajduje się dzwonnica i kostnica. Obok usytuowany jest cmentarz parafialny, który powstał na przełomie XVIII i XIX wieku jako kaplica grobowa Rzewuskich. Tu spoczywa hetman wielki koronny Wacław Rzewuski.

Rozdzałów – na zachodnim skraju wsi znajduje się dom twórcy ludowego – pani Stanisławy Mąki. W domowej galerii znajdują się obrazy, wycinanki, pisanki i rzeźby. Ich tematyką jest wyidealizowana wieś, kolorowa i optymistyczna.

Uher – w dawnej gorzelni, przerobionej w okresie międzywojennym na młyn, funkcjonuje Dom Pracy Twórczej chełmskich artystów – Teresy Chomik-Kazarian i Oganesa Kazariana. W trakcie roku goszczą tu absol-

from the 18th century. The main altar is decorated with the mid-17th c. picture of Heavenly Mother with the Child. Apart from that, there is also a late Baroque twelve-sound organ from 1826 with sculptures of David and two angels, a late Baroque baptismal font and a regency pulpit from the first part of the 18th century. Next to the church are situated a belfry and a mortuary. The neighbouring parish churchyard was established at the turn of the 18th century as a tomb chapel of the Rzewuski family. Here is the resting place of Wacław Rzewuski, the Grand Hetman of the Crown.

Rozdzałów – the western end of the village is occupied by Mrs Stanisława Mąka's house, a folk artist. In this home gallery tourists may admire pictures, customs, Easter eggs and sculptures. The exhibits show ideal countryside, full of colour and optimistic.

Uher – a former distillery, changed into a mill in the interwar period, today is the House of Creative Work of the Chełm artists - Teresa Chomik-Kazarian and Oganesa Kazarian. During the year the graduates of Fine Arts Academy arrive here to participate in open air competitions. The House of Creative Work is available for tourists who may stay here and try their painting skills.

- Zbiornik wodny Żółtańce
- Reservoir at Żółtańce

fol. Ł. Semenik

wenci akademii sztuk pięknych na konkursowych plenerach. Dom Pracy Twórczej jest dostępny dla turystów. Można się tu zatrzymać, sprawdzić swoje malarskie umiejętności.

Dom Pracy Twórczej

Uher 33a, 22-100 Chełm
tel. 82 569 77 43, 605 332 661

Zalew „Żółtańce” leży 3 km na południe od Chełma. Dwa zbiorniki Zalewu mają łączną powierzchnię 103 ha. Jeden zbiornik zwany jest Żółtańce Duże, a drugi Żółtańce Małe. Przy Dużym znajduje się plaża, dwa pomosty i boiska. Są tu miejsca do grillowania i na ognisko oraz ławki z zadaszeniem. Zbiornik Żółtańce Małe, zasilany przez rzekę Uherkę, jest atrakcją dla wędkarzy.

The House of Creative Work

33a Uher, 22-100 Chełm
tel. 82 569 77 43, 605 332 661

Reservoir „Żółtańce” lies 3 km south of Chełm. Two artificial lakes make the total area of 103 ha. The first lake is named Żółtańce Duże (Big Żółtańce), the other one - Żółtańce Małe (Small Żółtańce). There is a beach, two piers and a playground at Big Żółtańce. It is also possible to grill and make a bonfire here, sitting on benches with roofing. The reservoir Small Żółtańce is powered by the Uherka and is attractive for anglers. Żółtańce neighbours a post-sand pit, where off-road vehicle contests are held every year.

W pobliżu Żółtańca znajduje się wyrobisko po kopalni piasku, na którym co roku rozgrywane są zawody samochodów terenowych.

Atutem Odslony III są zbiorniki wodne, wykorzystywane do celów rekreacyjnych (Maczuły, Natalin, Dębowy Las, Żółtańce, Puszcza) oraz atrakcje przyrodnicze Strzeleckiego Parku Krajobrazowego i Grabowiecko-Strzeleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Na szlaku funkcjonuje dobrze rozwinięta agroturystyka (głównie w Dubienca) oraz znajdują się dwie stadniny koni: stajnia TESA w Kamieniu oraz Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy „Pod Wiatrakami” w Natalinie.

Szlak Kredą Pisany w Odslonie III przecina się ze szlakami, wytyczonymi przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (Szlak Tadeusza Kościuszki – niebieski, Szlak Nadbużański – czerwony, Szlak Rezerwatów Przyrody – zielony) oraz z trzema szlakami rowerowymi („Nadbużański Szlak Rowerowy”, „Trasa Rowerowa Południowe Panorama Chelma”, „Trasa Rowerowa Uroki Sobowickie”).

A trump card of Opening III are water reservoirs, used for recreation (Maczuły, Natalin, Oak Forest, Żółtańce, Primeval Forest) and nature attractions of the Strzelecki Landscape Park and the Grabowiecko-Strzelecki Area of the Protected Landscape.

The route provides a very well developed agrotourist offer (mostly in Dubienka), including two stables: TESA in Kamień and „The Windmill” Recreation and Sport Centre in Natalin.

The Chalk-written Route in Opening III is crossing the other routes marked out by the Polish Tourist and Country-Lovers’ Association: the Tadeusz Kościuszko Route - blue, the Bug River Route - red, the Nature Reserve Route – green, and the three bicycle routes: the Bug River Bicycle Route, the Bicycle Route of Southern Panorama of Chelm, the Sobowickie Attraction Bicycle Route.

- Bużysko w Starosielu
- Oxbow lake of the Bug River at Starosiele

foto. O. Bielak

TOKAJSKI REGION WINNY

Wstęp

Słowacja to przepiękne góry, jaskinie, atrakcyjne trasy narciarskie, termalne kąpieliska, jaskinie i zamki. Coraz częściej, pomimo wszechobecnych: śliwowicy, jałowcówki, beherowki czy piwa, turyści postrzegają ją również jako „kraj winem płynący”.

Wielowiekowe tradycje uprawy winorośli i wyrobu win związane są z południowymi regionami współczesnej Słowacji. Najatrakcyjniejszym spośród sześciu regionów winiarskich Słowacji jest **Tokajski Region Winny** położony na południowo-zachodnich stokach Gór Zemplin (*Zemplinské vrchy*) we wschodniej części kraju, na południe od Trebiszowa. Na obszarze 998 ha tworzy go 7 gmin w powiecie trebiszowskim: **Bara, Čerhov, Černochoch, Mala Trňa, Slovenské Nové Mesto, Velká Trňa i Viničky**.

- Cerkiew prawosławna z 1825 roku w Trebiszowie
- The Orthodox church from 1825 in Trebišov

foto. Ł. Semenik

- Muzeum krajoznawcze w Trebiszowie
- A local museum in Trebišov

foto. Ł. Semenik

THE TOKAJ WINE REGION

Introduction

Slovakia has been usually associated with gorgeous mountains, attractive ski runs, thermal baths, caves and castles. Despite ubiquitous: plum vodka, juniper vodka, Becherovka, or beer, tourists perceive this country as a “land flowing with wine”.

Centuries-old traditions of grapevine cropping and wine making are related with southern regions of the present Slovakia. The most attractive one, amongst six vine regions of Slovakia, is **The Tokaj Wine Region**, located on south-west slopes of the Zemplin Mountains (*Zemplinské Vrchy*), in the eastern part of the country, to the south of Trebišov. In an area of 998 ha there are 7 communes in Trebišov District: **Bara, Čerhov, Černochoch, Mala Trňa, Slovenské Nové Mesto, Velká Trňa, and Viničky**.

The history of this region dates back to Roman times. After the fall of the Roman Empire, traditions of cultivating grapevine were taken over by Slavs. The development of vineyards was broken by Tartars, who destroyed plantations in the 12th c. and made the region deserted. The invaders were fought off by the king of Hungary, Bela IV named the Great, who settled the deserted region again with Italian colonists

Historia regionu sięga czasów rzymskich. Po upadku cesarstwa rzymskiego, tradycje uprawy winorośli przejęli Słowianie. Rozwój winnic w XIII wieku został przerwany przez napad Tatarów, którzy zniszczyli plantacje i przyczynili się do wyludnienia mieszkańców z tego obszaru. Agresorów wypędził węgierski król Bela IV zwany Wielkim, który skolonizował spustoszony region sprowadzając włoskich osadników, głównie z Bari i Formini. Osadnicy wnieśli nie tylko nowe doświadczenia winiarskie, ale podstawowy tokajski gatunek winorośli „Furmint”. W XVI i XVII wieku tereny te opanowali Turcy, którzy władali tym regionem przez 170 lat. Z tego okresu pochodzą liczne tufowe piwnice o długości do 20 km, które na początku były kryjówkami przed wojskami, a później i obecnie są doskonałymi miejscami do przechowywania win.

Wyjątkowy smak i aromat tokajskiego wina bierze się z miejsca uprawy winorośli. Ciepły klimat, dobre nasłonecznienie trwające ponad dwa tysiące godzin rocznie oraz długie i suche jesienie sprawiają, że winogrona nadają się do produkcji win naturalnie słodkich. Na kłostkach obsychających do późnej jesieni, z winogron tworzą się „cibeby”, czyli „skurczone rodzynki”, które pokrywa szlachetna odmiana siwej pleśni o nazwie „botrytis cinerea persoon”. To jej zawdzięczają tokajskie wina złocisty kolor, niepowtarzalny zapach i smak, a jak mówi stara słowacka mądrość: „Dobre wino tworzy dobrą krew, dobra krew daje dobry nastrój, dobry nastrój przynosi dobre myślenie, dobre myślenie powoduje dobre uczynki, dobre uczynki czynią człowieka człowiekiem”.

Jakość win tokajskich docenił francuski monarcha Ludwik XIV, który kazał je codziennie podawać do kolacji rodzinie królewskiej. O tokaju w Europie mówiono „vinum regum, rex vinorum”, czyli „wino królów i król win”. Również w Polsce wino tokajskie było szczególnie cenionym artykułem.

Obecnie w słowackiej części regionu tokajskiego produkuje się wina gatunkowe: Furmint, Lipowina, Muszkat Żółty, wina wytrawne – Mszalne, Tokajskie Samorodne Wytrawne, a także wina słodkie – Tokajskie Samorodne Słodkie i Tokajski Wybór 2-6-putniowy. Wina zdobywają medale na międzynarodowych konkursach i targach winiarskich. Miejscowi producenci nieustannie dbają o jakość swoich wyrobów winiarskich i ich reklamę, ponieważ konkurencja na globalnym rynku, który ma wpływ także na rynki lokalne, jest ogromna. Dzisiaj klien-

from mainly Bari and Formini. Those settlers brought in not only new vine experiences but also a basic tokaj species of grapevine called “Furmint”. In the 16th and the 17th cc. these areas were controlled by the Turkish, who ruled over the region for 170 years. From those times originate numerous tuff wine cellars, up to 20 km long, which at first were hideaways against the armed forces, becoming perfect places for wine storing then and now.

A unique taste and scent of the tokaj wine comes from the wine growing areas. A warm climate, good sun exposure during two thousand hours per year, as well as dry autumns cause the grapes fit to produce naturally sweet wines. On grapes of vines, drying up to the late autumn, are formed the so called “cibeby” (i.e. “shranked raisins”), which become covered with a noble variety of blue mould named “botrytis cinerea persoon”. That is a reason of an amber colour, the unique scent and taste, and as the ancient Slovak wisdom says: „A good wine makes good blood, good blood gives a good mood, a good mood brings a good mind, a good mind results in good deeds, good deeds make a man human”.

A high quality of the tokaj wine was appreciated by Luis XIV, king of France, who ordered to serve it to the Royal Family for their supper. In Europe people used to say about tokaj: „vinum regum, rex vinorum”, which means: „the wine of kings and the king of wines”. Also in Poland the tokaj wine was an article of especially high value.

At present, in the Slovak part of the tokaj region, the following high-quality wines are produced: Furmint, Lipowina, Yellow Muscat; dry wines – altar wine, *Tokajské samorodné suché* (derived from a Slovak word meaning “the way it was grown”), as well as sweet wines – *Tokajské samorodné sladké*, and *Tokajský výber* (in Hungarian: *aszú*), 2 to 6 *putňa* (Hungarian: *puttony*). These wines are awarded medals during international wine competitions and fairs. Local producers incessantly take care to guarantee a high quality for their wine products and their advertising, because of the competition in the global market, which has also a huge effect on local markets. At present, customers have a wide choice of wines due to supermarket networks from different places of the world: from Argentina up to the Republic of South Africa, or from Spain up to the Caucasus. Local authorities support activities of the producers by creating them possibilities to develop their tourist infrastructure and offer, as the

SZLAK KREDĄ PISANY

ci mogą wybierać za pośrednictwem sieci supermarketów wina z różnych miejsc na świecie: od Argentyny po RPA czy od Hiszpanii po Kaukaz. Władze lokalne wspierają działania producentów poprzez stwarzanie możliwości rozwoju infrastruktury i oferty turystycznej, bowiem Tokajski Szlak Winny oparty jest przede wszystkim na tradycji i folklorze swojego regionu.

Stolicą regionu jest Trebišov – miasto powiatowe położone w wschodniej Słowacji, w kraju (województwie) koszyckim, w historycznym regionie Zemplin. Trebišov liczy obecnie ponad 22 tysiące mieszkańców. Najstarsza pisemna wzmianka pochodzi z roku 1254, a odnosi się do zamku *Parič* w Trebišovie, a o samej miejscowości z 1330 roku. W XIV wieku zamek i miasto połączyły się w jeden organizm miejski. Prawa miejskie Trebišov uzyskał w 1439 roku.

Rozwój miasta nastąpił pod koniec XIX wieku, gdy stało się ono siedzibą powiatu w komitacie Zemplén. Obecnie Trebišov jest ośrodkiem przemysłu maszynowego, żywnościowego i budowlanego. Pełni rolę lokalnego ośrodka administracyjnego i kulturalnego. Miasto posiada nowoczesną bazę sportowo-rekreacyjną: kompleks sportów wodnych z krytym basenem i letnim kąpieliskiem, halę sportową i całoroczne kryte lodowisko.

Tokaj Wine Route is based on the tradition and folklore of its region.

A capital of the region is Trebišov, a district town located in the Košice Region of Eastern Slovakia, in a historic area of Zemplin. At present, Trebišov has more than 22 thousand inhabitants. This place was first mentioned in 1254, referring to a castle *Parič* in Trebišov, while the village itself was mentioned in 1330. The castle and the village became one settlement in the 14th century. In 1439, Trebišov received a town status.

The development of the town took place in the late 19th c., when it became a county capital in the Zemplin Region. At present, Trebišov is an administrative and cultural centre with machine, food and building materials industries. Here we can find a modern sports and recreation base that includes: a water sports complex with an indoor swimming pool and open-air watering place, a sports hall and a year-long roofed skating ring.

Noteworthy historical monuments of Trebišov are as follows:

- *Parič* Castle ruins from the 13th c. with the National History and Geography Museum, and with a historical park,
- Count Julius Andrassy Mausoleum – a neo-Gothic mausoleum of 1896,

- Trebišov – Osiedle, park miejski, północna część miasta
- Trebišov – a housing estate, a town park, the northern part of the town

fol. Ł. Semenik

Najciekawsze zabytki Trebišova to:

- ruiny zamku Parič z XIII wieku z muzeum historycznym, geograficznym i zabytkowym parkiem,
- neogotyckie Mauzoleum hrabiego (grófa) Juliusza Andrászyego z 1896 roku,
- kościół katolicki z początku XIV wieku, przebudowany w 1696 roku z klasztorem paulinów z 1502 roku,
- cerkiew prawosławna z 1825 roku,
- pałacyk z 1786 roku, przebudowany w stylu empirowo-neorenesansowym (obecnie siedziba Muzeum)

Urząd Miejski

M. R. Štefánika 204/862
075 01 Trebišov
tel. +421 56 671 33 39
e-mail: trebisov@trebisov.sk
www.trebisov.sk

Muzeum

M. R. Štefánika 257/65
075 01 Trebišov
tel. +421 56 672 22 34
e-mail: trebisov.muzeum@vucke.sk
www.muzeumtv.sk

TOKAJSKI SZLAK WINNY

Wędrówka Tokajskim Szlakiem Winnym to ucztą duchowa i aktywny wypoczynek. Dziewicza przyroda, wspaniałe krajobrazy, uroczyste miasteczka i wsie, zabytki, folklor i życzliwi ludzie, a także lampka wyborowego wina pozostawią w pamięci każdego turysty niezapomniane wrażenia.

Stowarzyszenie Tokajski Szlak Winny

ul. SNP 1049/76, 07501 Trebišov, tel. +421 56 672 56 20
e-mail: tvcc@tvc.sk, www.tvc.sk

Čerhov

Siedziba gminy Čerhov w powiecie Trebišov, miejscowość położona na wysokości ok. 120 m n.p.m. Miejscowość liczy ponad 800 mieszkańców. Pierwsze pisemne wzmianki sięgają XI wieku. Čerhov zwany jest bramą wejściową do słowackiej części Tokajskiego Szlaku Winnego.

- Catholic church – ca. 1400, Gothic, reconstructed in 1696, with a Pauline monastery of 1502,
- Orthodox church from 1825,
- Manor house from 1786, adapted in Empire – neo-Renaissance style.

Town Hall

M. R. Štefánika Str. 204/862
075 01 Trebišov
tel. +421 56 671 33 39
e-mail: trebisov@trebisov.sk
www.trebisov.sk

Muzeum

M. R. Štefánika Str. 257/65
075 01 Trebišov
tel. +421 56 672 22 34
e-mail: trebisov.muzeum@vucke.sk
www.muzeumtv.sk

THE TOKAJ WINE ROUTE

Hiking along the Tokaj Wine Route is a feast for the spirit and an active leisure. Wild nature, splendid landscapes, enchanting little towns and villages, historical monuments, folklore, and friendly people, as well as a glass of wine will leave unforgettable impressions in every tourist's memory.

The Tokaj Wine Route Association

ul. SNP 1049/76, 07501 Trebišov, tel. +421 56 672 56 20
e-mail: tvcc@tvc.sk, www.tvc.sk

Čerhov

Čerhov is a seat of the commune in Trebišov district; the village lies at an altitude of 120 metres. It has a population of about 800 people. First written notes reach the 11th c. Čerhov is called a gateway to the Slovak part of the Tokaj Wine Route. The village is surrounded with vineyards, where famous cellars used to store tokaj wines are found.

To the most interesting places in this village belong:

- The Birth of the Blessed Virgin Mary Church from the 16th c.,
- Historic belfry,
- Remains of historic church,
- Tradition house presenting the local history.

- Centrum rekreacyjne, Čerhov
- Leisure centre, Čerhov

foto. Ľ. Semeniuk

Miejscowość otoczona winnicami, na terenie których znajdują się słynne piwnice służące do przechowywania win tokajskich.

Do najciekawszych obiektów tej miejscowości zaliczyć należy:

- szesnastowieczny kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny,
- zabytkową dzwonnice,
- pozostałości dawnego kościelnego parku,
- dom tradycji prezentujący miejscową historię.

Urząd Gminy

ul. Dlhá 100
076 81 Čerhov
tel. +421 56 679 32 22
e-mail: obeccerhov@zoznam.sk
www.cerhov.sk

Velká Třňa

Wieś gminna w powiecie Trebišov położona w centrum słowackiego Tokajskiego Regionu Winnego, w której mieszka ponad 500 osób. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1220 roku pod nazwą *Thorona*. Na jej terenie znajdują się zabytkowe tufowe piwnice pochodzące z XIII wieku. Do najciekawszych zabytków zaliczyć należy:

- kościół ewangelicki wybudowany w XVII wieku w miejscu

Commune Office

100 Dlhá Str.
076 81 Čerhov
tel. +421 56 679 32 22
e-mail: obeccerhov@zoznam.sk
www.cerhov.sk

Velká Třňa

A village with a local commune Office in Trebišov District, located in the centre of the Slovak Tokaj Wine Route, with more than 500 inhabitants. The first historical note comes from 1220 under the name of *Thorona*. There are historic tuff cellars from the 13th c. in this area. Amongst the most interesting historic monuments you can find:

- Evangelical Church from the 17th c., in a place of a former Romanesque Church from the 13th c. In 1834, it was rebuilt in the Empire style – a variant of Classicism originated in France in the years 1800-1815,

- Dolina rzeki Bodrog
- The valley of the Bodrog River

foto. Ľ. Semeniuk

- Widok na miejscowość Malá Trňa
- View of Malá Trňa

foto. Ľ. Semeniuk

dawnego, romańskiego z XIII wieku. W 1834 roku przebudowany w stylu empire – odmianie klasycyzmu powstałego we Francji w latach 1800–1815,

- kościół katolicki z XIX wieku w stylu klasycystycznym.

Urząd Gimy

ul. Hlavná 122
076 82 Velká Trňa
tel. +421 56 679 33 12
e-mail: obecvelkatrna@post.sk

Malá Trňa

Wieś gminna w południowo-wschodniej Słowacji, jedna z czterech słowackich miejscowości położonych w winiarskim regionie Tokaj, w samym sercu tokajskiego szlaku. Niektóre źródła dowodzą, że wieś istniała już w XI wieku, a w 1221 roku znajdował się tutaj klasztor, który został zniszczony podczas najazdu Tatarów. W 1321 roku wymieniany jest zamek Purustyán, utożsamiany z okolicami wsi. Na zainteresowanie zasługują czynne tufowe piwnice z XV wieku. Szczególnie cennym zabytkiem jest kościół ewangelicki z 1656 roku, przebudowany w XIX wieku. Natomiast na ruinach dawnego kościoła paulinów stoi inny zabytkowy obiekt – kasztel z początku XIX wieku.

- Roman Catholic Church in the classicistic style from the 18th century.

Commune Office

122 Hlavná Str.
076 82 Velká Trňa
tel. +421 56 679 33 12
e-mail: obecvelkatrna@post.sk

Malá Trňa

It is a village with a seat of the Commune Office, located in south-eastern Slovakia, one of four Slovak localities situated in the *Tokaj* Region, right in the heart of the Tokaj Wine Route. Basing on some historic sources, the village existed already in the 11th c., and in 1221 there was a monastery, which was destroyed by the Tartar incursion. In 1321, the *Purustyán* castle, identified with the village vicinity, was first mentioned. The tuff cellars from the 15th c., which are still being used, are worth paying attention to. The Evangelical church from 1656, rebuilt in the 19th c. belongs to the most valuable monuments. At the same time, on the ruins of the former Pauline church is situated another historic building – a castle from the beginning of the 19th c.

- Trawertynowe historyczne piwnice w miejscowości Malá Trňa
- Travertine historic cellars at Malá Trňa

foto. Ľ. Semeniuk

Urząd Gminy

ul. Tokajská 25, 076 82 Malá Trňa
tel. +421 679 33 51
e-mail: obecmalatrna@mail.t-com.sk, www.malatrna.eu

Commune Office

25 Tokajská Str. , 076 82 Malá Trňa
tel. +421 679 33 51
e-mail: obecmalatrna@mail.t-com.sk, www.malatrna.eu

Slovenské Nové Mesto

Niewielka przygraniczna miejscowość w południowo-wschodniej Słowacji. Wbrew swej nazwie miejscowość nie posiada praw miejskich i liczy niewiele ponad 1000 mieszkańców. Wcześniej była to przemysłowa dzielnica węgierskiego miasta Sátoraljaújhely, którą oddzielono od tego miasta granicą w 1918 roku, oddając ją ówczesnej Czechosłowacji. W miejscowości tej znajdowało się kolejowe, drogowe i piesze przejście graniczne między Słowacją i Węgrami, a od momentu wejścia tych krajów do strefy Schengen granicę można przekraczać w dowolnym miejscu. Slovenské Nové Mesto położone na terenach od wieków słynących z uprawy winorośli jest jedną z czterech miejscowości na Słowacji, które posiadają swoistą licencję na wyrób tokaju, przyznaną jeszcze w czasach habsburskich. W okolicy znajdują się piwnice wytwórców tokajskich win, amfiteatr i dom kultury przy dworcu kolejowym. Warto zwiedzić rzymskokatolicki kościół pw. Cyryla i Metodego.

Slovenské Nové Mesto

It is a small border place in south-eastern Slovakia. Contrary to its name, the settlement has never granted town charter and has a population of about 1000 people. The village is a former suburb of the Hungarian city of Sátoraljaújhely, which was separated from the rest of the city by the border of the newly created Czechoslovakia in 1918. In this village there was a railway, road and pedestrian border crossing between Slovakia and Hungary, and since when these two countries have entered the Schengen Zone, the border may be crossed at any place. Slovenské Nové Mesto is located in the area famous of viticulture and is one of the four localities in Slovakia that have a peculiar licence for tokaj production, which was already granted in the Habsburg times. In the vicinity there are cellars of tokaj producers, an amphitheatre, and a community centre near the railway station. A church devoted to Saints Cyril and Methodius is worth visiting.

Urząd Gminy

ul. Hlavná 79/128, 076 33 Slovenské Nové Mesto
tel. +421 56 668 35 80
e-mail: obec Slov.n.m@stonline.sk www.slovnovemesto.szm.sk

Commune Office

79/128 Hlavná Str. , 076 33 Slovenské Nové Mesto
tel. +421 56 668 35 80
e-mail: obec Slov.n.m@stonline.sk www.slovnovemesto.szm.sk

Černochoch

To wieś i gmina w powiecie trebišovskim. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1298 roku, a najstarszy zapis o uprawie winogron z 1715 roku. Miejscowość leży na wysokości 175 metrów n.p.m., liczy ponad 220 osób. Nad zabudową wsi góruje klasycystyczny kościół z 1793 roku z dziewiętnastowieczną wieżą.

Černochoch

It is a village and municipality in the Trebišov Distrit. The first historical note about this place dates from 1298, but the first record about viticulture was made in 1715. The village lies at an altitude of 175 metres and has a population of more than 220 people. A classicistic church from 1793 with the 19th c. tower is overlooking the vicinity of the settlement.

Urząd Gminy

ul. Lesná 40/12, 076 32 Černochoch,
tel. +421 56 679 22 17
e-mail:obec.cernochoch@post.sk

Commune Office

40/12 Lesná Str., 076 32 Černochoch
tel. +421 56 679 22 17
e-mail:obec.cernochoch@post.sk

Bara

W 1960 roku z dwóch gmin Vel'ká Bara i Malá Bara utworzono gminę Bara. Na tym terenie odkryto ślady starodawnych siedlisk z IX i X wieku. Z zapisów wynika, że Malá Bara założona została już w 1296 roku, zaś Vel'ká Bara w roku 1416. Obecnie miejscowość liczy ponad 330 mieszkańców. Najciekawszym zabytkiem jest romański kościół kalwiński z początku XIII wieku.

Urząd Gminy

ul. 7 Vel'ká Bara
076 32 Bara
tel. +421 56 679 22 43
e-mail: obecbara@kid.sk, www.baru.ocu.sk

Obec Borša

Gmina położona w południowej części powiatu Trebišov, na prawym brzegu rzeki Bodrog. Miejscowość Borša liczy ponad 1200 mieszkańców. Teren wsi i gminy jest częścią mikroregionu tokajskiego. Pierwsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu neolitu, zaś pierwszy wiarygodny dokument z czasów króla Beli IV, potwierdzający istnienie miejscowości i lokalnej społeczności, pochodzi z 1267 roku. Tu urodził się w 1676 roku Franciszek II Rakoczy, współcześnie uważany za jednego z największych węgierskich bohaterów narodowych.

- Dwór Franciszka II Rakoczy, miejscowość Borsza
- Manor house of Francis II Rákóczi, Borsza

fol. Ł. Semenik

- Dwór Franciszka II Rakoczy, miejscowość Borsza
- Manor house of Francis II Rákóczi, Borsza

fol. Ł. Semenik

Bara

In 1960, two communes Vel'ká Bara and Malá Bara were combined into one commune called Bara. The remains of ancient settlements from the 8th and 10th centuries were discovered here. As it results from the historic records Malá Bara was found as far back as 1296, and Vel'ká Bara – in 1416. At present the village has more than 330 inhabitants. A Calvinistic church built in the early 13th c., in Romanesque style, is the most interesting object in this place.

Commune Office

7 Vel'ká Bara Str.
076 32 Bara
tel. +421 56 679 22 43
e-mail: obecbara@kid.sk, www.baru.ocu.sk

Obec Borša

The commune is located in the southern part of the Trebišov District, on the right bank of the river Bodrog. The Borša village is inhabited by more than 1200 people. The village and municipality area is a part of the Tokaj microregion. The first signs of settlement date from the Neolite period, but the first reliable document from the time of King Bela IV of Hungary, confirming the existence of this place and its local community, dates back to 1267. Francis II Rákóczi was born here in 1676. Today he is considered to be one of the greatest Hungarian national heroes.

Przebywając w tych okolicach warto zobaczyć:

- dwór (kasztel) renesansowy z połowy XVI wieku, wybudowany na starszych fundamentach zamku położonego na terenach wodno-błotnych,
- kościół romański z XIII wieku, przebudowany w XVI wieku.

Urząd Gminy

ul. Ružová, 076 32 Borša, tel. +421 56 679 22 43
e-mail: obecborsa@dornet.sk, www.obce.sk

If you are in this vicinity, the following places are worth seeing:

- Renaissance manor, dated from the mid-16th c., built on older foundations of the castle located on the water and marshy land,
- Romanesque church from the 13th c, modernised in the 16th c.

Commune Office

Ružová Str., 076 32 Borša, tel. +421 56 679 22 43
e-mail: obecborsa@dornet.sk, www.obce.sk

Viničky

Wieś gminna w południowo-wschodniej Słowacji, w Powiecie Trebišov liczy ponad 500 mieszkańców. Jest jedną z czterech wsi położonych w regionie winiarskim Tokaj. Pierwsze zapisy dotyczące tych terenów pochodzą z 1029 roku, zaś pierwsza wzmianka o miejscowości z 1273 roku pod nazwą Zeleus, co świadczy, że już wówczas znajdowały się w tych okolicach uprawy winogron. Nieco późniejsze dokumenty z 1399 roku wskazują na istniejący w tym miejscu także bród na rzece Bodrog. W miejscowości znajduje się klasycystyczny kościół z 1839 roku. Malownicze położenie, łagodne zbocza zemplińskich wzgórz z winnicami, tokajska piwnica z XVII wieku czy kolejowy most na rzece Bodrog, to najciekawsze atrakcje turystyczne tej okolicy.

Urząd Gminy

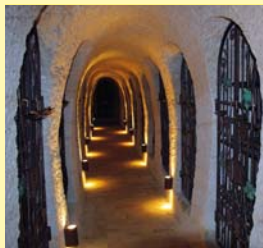
ul. Tokajská 191/5, 076 31 Viničky, tel. +421 56 637 32 81
e-mail: obecvinicky@kid.sk; obecvinicky@mail.t-com.sk

Viničky

It is a village and municipality in the Trebišov District in south-eastern Slovakia with the population of more than 500 inhabitants. It is also one of the four villages located in the wine region Tokaj. The first historical records about this region come from 1029, but the village was first mentioned in 1273 under the name *Zeleus*, which proves the existence of vineyards in this area at that time. Later documents from 1399 suggest that there was also a ford through the river Bodrog in the village. A classicistic church dated from 1839 is also worth seeing. A picturesque location, gentle slopes of Zemplin hills with vineyards, a tokaj cellar from the 17th century, and a railway bridge on the river Bodrog belong to the most interesting tourist attractions of this region.

Commune Office

191/5 Tokajská Str., 076 31 Viničky, tel. +421 56 637 32 81
e-mail: obecvinicky@kid.sk ; obecvinicky@mail.t-com.sk

- Winnice w miejscowości Viničky
- Vineyards at the village of Viničky

foto. Ł. Semeniuk